

ДНЕВНИКЪТЪ

(ОТЕКОГРАФСКИ)

на

XV-то обикновено Народно събрание.

Първа редовна сесия.

XXIII заседание, понеделникъ, 21 ноемврий 1911 г.

(Открито отъ председателя г. д-ръ С. Даневъ, въ 3 ч. слѣтъ пладне)

Прѣдседателътъ: (Звъни) Засѣданието се отваря. Моля секретаря г. д-ръ Никола Радевъ да прочете списъка на г. г. народнитѣ прѣдставители.

Секретарь д-ръ Н. Радевъ: (Прочита списъка. Отсутствуватъ г. г. народнитѣ прѣдставители: Иванъ Абрашевъ, Хафузъ Алиевъ, Никола Алтимирски, Хасанъ-бей Апти-беевъ, Петъръ Вабаджановъ, Димитъръ х. Ваневъ, Илия С. Вобчевъ, Пантелей Бурмовъ, Стоянъ Бурмовъ, д-ръ Геориг Гаговъ, Евтимъ Георгиевъ, Михаилъ Георгиевъ, Стефанъ Георгиевъ, Мурадъ-бей Джеведовъ, Георги Джевиновъ, Василь Димчевъ, Иванъ Почевъ, Димитъръ Драгиевъ, Стефанъ Дрънковъ, Иванъ Еневъ, д-ръ Димо Желѣзовъ, д-ръ Асѣнъ Златевъ, Димитъръ Икономовъ, Георги Илиевъ, Константинъ Илиевъ, Иванъ Казанджиевъ, Михо Каравасилевъ, Йовчо Киревъ, Христо Ковачевъ, Кръстю Попкръстевъ, д-ръ Тодоръ Кръстевъ, Парашкевъ х. Ламбевъ, Георги Маджаровъ, Ной Марковъ, Исмаилъ х. Махмудовъ, Руфи Махмудовъ, Сюлейманъ Мемишевъ, Мехмедали Герей Месудовъ, Минко Михайловъ, Цани Миховъ, Ахмедъ-бей х. Неджибъ-беевъ, Тодоръ Орловъ, Петъръ Паланчевъ, Павелъ Парановъ, Иванъ Пецовъ, Цеко Пешовъ, Иванъ Поповъ, Първулъ Първуловъ, Георги Т. Пѣевъ, Василь Радоевъ, Петко Разсукановъ, Иванъ Русевъ, Стефанъ Савовъ, Кирилъ Славовъ, д-ръ Константинъ Списаревски, Иванъ Таневъ, Христо Тодоровъ, Христо Хаджиевъ, Добри Харизановъ, Мехмедъ х. Хасановъ, Борисъ Христовъ, Илия Цвѣтковъ, Гавриилъ Цонковъ, Никола Ченковъ, Тодоръ Чочевъ, х. Яхя Юмеровъ и Юмеръ Юсуфовъ)

Прѣдседателътъ: Отъ 212 души народни прѣдставители, отсъствуватъ 67. Значи, има законното число народни прѣдставители, за да се счита Събранието редовно конституирано и да се пристъпи къмъ дневния редъ.

Прѣди да сторя това, съобщавамъ на народното прѣдставителство, че е постъпило законодателно предложение за измѣнение на чл. 1.036 отъ закона за гражданското сѣдопроизводство, отъ г. г. народнитѣ прѣдставители: Христо Цаневъ и Стоянъ Ру-

севъ и подкрѣпено отъ нужния брой народни прѣдставители. Това прѣдложение ще се отпечата, ще се раздаде на народнитѣ прѣдставители и ще се тури своеврѣменно на дневенъ редъ.

Второ, постъпило е едно запитване отъ чирпанския народенъ прѣдставитель г. Александъръ Кипровъ до г. министра на правосѣдието: (Чете)

„Питамя г. министра на правосѣдието, извѣстни ли му сѣ причинитѣ, задѣто не се гледатъ бързо дѣлата, заведени противъ разни бивши държавни и общински служители, противъ които се водятъ съ години слѣдствия за обвинението имъ, че сѣ злоупотрѣбили държавни и общински пари, или пъкъ сѣ злоупотрѣбили съ положението си, като сѣ дали възможность на други да богатѣятъ, и какви мѣрки е взелъ за по-скорошното имъ привършване“.

Това запитване ще се съобщи на надлежния министъръ и ще се тури своеврѣменно на дневенъ редъ.

Трето, съобщавамъ, че прѣдседателството е разрѣшило отпускъ на слѣдующитѣ г. г. народни прѣдставители: на бѣленския Евтимъ Георгиевъ — 5 дена; на никополския Борисъ Христовъ — 3 дена; на фердинандския Иванъ Русевъ — 6 дена и на провадийския Цонко Харбовъ — 3 дена.

Моля Народното събрание да се произнесе по единъ другъ въпросъ. Когато се гласува отпускъ по важни здравословни причини на бѣленския народенъ прѣдставитель г. Георги Губидѣльниковъ, каза се, че отпускътъ се иска до 10 ноемврий, когато въ дѣйствителность той е билъ исканъ до 18 ноемврий. За да се изправи тази грѣшка, ще трѣбва да се гласува въпросътъ втори пътъ. Моля ония г. г. народни прѣдставители, които сѣ на мнѣние да се счита отпускътъ на бѣленския народенъ прѣдставитель г. Губидѣльниковъ, даденъ до 18 ноемврий, да си вдигнатъ ржката. (Болшинство) Приема се.

Пристапваме къмъ дневния редъ: общитѣ дебати по бюджета.

Има думата тетевенскиятъ народенъ прѣдставитель г. Димитъръ Яблански.

Д. Яблански: (Отъ трибуната) Г. г. народни прѣдставители! Дълга на първо мѣсто да изкажа моята благодарностъ къмъ уважаемия г. министъръ на финанситѣ, който въ своето обстойно експозе за финансовото и икономическото положение на страната ни даде илюстрация за истинското състояние на нашитѣ финанси и на нашето икономическо благосъстояние.

Г-да! Редъ години природата ни ошастливи; редъ години ние имаме прѣкрасно плодородие, и, благодарение на това плодородие, нашето икономическо положение е блѣстящо. Не говоря, г-да, за финансовото положение, защото, въпрѣки това, че икономическото положение на народа, както се прѣдстави отъ г. министра, е тъй добро; финансовото положение малко куца, и то въ това отношение, че нашитѣ правителства, които сж се редили отъ десетина години насамъ, не сж били така прѣдвидливи, не сж били така пестеливи, както е билъ народътъ. Ако тѣ бѣха прѣдвидливи и пестеливи, ние, вмѣсто да имаме 47 милиона лева лѣтящъ дългъ, щѣхме да имаме тѣзи 47 милиона лева като резервенъ фондъ отъ нашитѣ бюджетни излишци. Въ това отношение, г-да, нашитѣ съсѣди, ромѣнитѣ, ни даватъ блѣстящъ примѣръ на държавническа прѣдвидливостъ. Ползувайки се отъ тѣзи добри години, отъ 1900 г. насамъ, всѣка година подъ редъ тѣ сключватъ бюджетитѣ си съ излишци. Благодарение на тѣзи излишци, тѣ си доставиха всичко, което имъ бѣше необходимо за армията, цѣлата я прѣвѣоржжиха, и днесъ иматъ запазенъ резервенъ фондъ отъ нѣколко десетки милиона за непрѣдвидени и екстрени случаи. Подобни запазени или резервни фондове забѣлжаваме и въ други държави, съ такава же прѣдвидливостъ за прѣсрѣщане нуждитѣ на държавното съкровище въ сждбоносни моменти. Случайно ми се попадна да видя бюджета на Дания, тази Дания, която въ много отношения прилича на нашата България, понеже и тя е изключително земеделска страна, и намѣрихъ въ активата на държавата, между другитѣ нейни богатства, и една сума отъ 17 милиона корони, или около 27½ милиона лева, запазенъ фондъ, който държавата пази и оползотворява въ своитѣ банки за непрѣдвидени случаи.

Г. министърътъ на финанситѣ завчера, въ началото на своето експозе, обърна внимание на обстойността, че, съгласно закона за отчетността по бюджета, нашитѣ бюджетопроекти би трѣбвало да се внасятъ на 25 октомврий. Г. министърътъ бѣ върентъ на задължението на закона: той изпълни въ случая закона, като начена да внася бюджетопроектитѣ още отъ 21 октомврий, но всички бюджетопроекти бѣха окончателно внесени едва къмъ 15 ноемврий. Г-да! Заслужва да се занимаемъ съ този въпросъ. Г. министърътъ на финанситѣ ни обѣща, че той ще внесе измѣнение на закона за отчетността по бюджета, за да може въ туй отношение да се направи едно поправяне на закона, което да се схожда съ дѣйствителността. Той добави, че бюджетопроектитѣ не могатъ да се внасятъ по-рано отъ 5 ноемврий. Значи, споредъ думитѣ на г. министра, на 5 ноемврий най-късно, щомъ бждатъ внесени бюджетопроектитѣ, ние ще можемъ свободно до края на сесията да се занимаемъ изключително съ тѣхното обстойно изучаване и вотиране — нашата главна прѣзъ сесията работа — както прѣдписва и основниятъ ни законъ. Да, г-да, но съгласете се, че, ако бюджетопроектитѣ се внасятъ на 5 ноемврий, ние не ще имаме възможностъ да ги изучимъ тъй обстойно, както би трѣбвало да бжде, защото ние виждате добръ, че макаръ сега тѣ да сж внесени на 15 ноемврий, бюджетарната комисиия едва е успѣла да прѣгледа само бюджетопроекта на Министерството на правосъдието; другитѣ бюджетопроекти още не сж готови, и самитѣ

докладчици, самитѣ секции, на каквито е раздѣлена бюджетарната комисиия за всѣко министерство, иматъ нужда отъ врѣме за обстойното имъ изучаване, защото веднага, слѣдъ като г. министърътъ държа своето експозе, се наченаха генералнитѣ дебати. Нѣма съмнѣние, че членоветѣ на бюджетарната комисиия, както и вне всички, сж принудени да слѣдятъ тия отъ голѣмъ интересъ дебати, и не остава положително врѣме за детайлното проучване на бюджетопроектитѣ и докладването имъ въ комисиията. Ето защо нека се има прѣдъ видъ при измѣненіето на закона за отчетността по бюджета да може да се постанови, щото бюджетопроектитѣ да се внасятъ въ такова врѣме, че да може бюджетарната комисиия свободно да ги проучи заедно съ г. г. министритѣ. А за да стане това нѣщо, бюджетопроектитѣ би трѣбвало да бждатъ готови много по-рано, и бюджетарната комисиия да бжде свиквана прѣди свикването на сесията, както това се практикува въ другитѣ парламенти, а именно къмъ 1 октомврий или 15 септемврий, та когато се свика сесията на 15 октомврий, комисиията да бжде готова съ бюджетопроектитѣ. Иначе, г-да, цѣлата нѣма да се постигне, и нашитѣ бюджетопроекти ще бждатъ вотираны тъй, както сж били вотираны досега — на бърза ръка, безъ никакви обстойни проучвания и писмени доклади. Обстойното изучаване на бюджетопроекта, г-да, е наша повелителна дължностъ. Тѣзи, които ще бждатъ докладчици на тѣзи бюджетопроекти, трѣбва всецѣло да се прѣдадатъ на тѣхъ, да ги изучатъ най-тщателно, да направятъ своитѣ писмени и печатни доклади и, слѣдъ като се разгледатъ отъ комисиията, да се раздадатъ на народнитѣ прѣдставители още въ първитѣ дни на сесията, за да могатъ да ги проучатъ и съ пълно съзнание на своя дългъ да ги вотираатъ тъй, както подобава на едно достойно народно прѣдставителство. И тѣзи докладчици, г-да, ще бждатъ хора съ амбиция, които по този начинъ ще се формиратъ за наши бждещи държавници, защото този, който съ достоинство бжде редъ години докладчикъ на единъ бюджетопроектъ, той вече добива известностъ, като най-компетентното лице по материята. Въ всѣки случай, ще се занимаемъ съ този въпросъ, когато се внесе измѣненіето на закона за отчетността по бюджета.

Г. г. народни прѣдставители! Намъ прѣдстои да се занимаемъ въ случая едновременно съ бюджетопроекта, финансовата политика, а въ сждщото врѣме и съ икономическата политика на страната. Г. министърътъ на финанситѣ въ своето експозе зачекна само финансовото и икономическото положение на страната, обаче за финансовата политика, както и за икономическата политика на правителството, той нищо не каза. Той остави, навѣрно, да каже това, слѣдъ като се изкажемъ ние. Финансовата политика на страната, г-да, е краекъгълниятъ камѣкъ, около който се върти цѣлата държавна машина. Г. министърътъ на финанситѣ, навѣрно, ще се слре върху въпроситѣ, какви реформи, какви прѣобразования трѣбва да станатъ въ нашата данъчна система. Въ този смисълъ, както се знае, се готвятъ извѣстни законопроекти. Отъ единъ повърхностенъ погледъ върху бюджетопроекта, г-да, се констатира, че нашитѣ бюджети сж почти единъ и сждъ типъ: тѣй, както сж били съставяни отъ редъ години, така се съставятъ и днесъ. Сждществени измѣнения въ тѣхъ нѣма, съ изключение на това, че днешниятъ бюджетопроектъ има обяснения за всичкитѣ измѣнения, които сж станали въ отдѣлнитѣ параграфи. Данъчната система, обаче, приходниятъ бюджетопроектъ е почти единъ и сждъ съ по-раншитѣ. Бюджетопроектитѣ, г-да, както видѣхте, е сключенъ съ едно увеличаване отъ осемъ милиона лева и нѣщо. Това увеличаване на бюджетопроекта не трѣбва въ никой случай да ни плаши, защото, отъ друга страна, нарастватъ еже-

годно и приходитъ. Обаче желателно бѣше да се помисли върху приходната частъ на бюджета, да може тази приходна частъ да се подобри въ смисълъ, щото увеличенията на бюджетитъ да могатъ да се покриватъ съ нѣкои нови постъпления, съ нови доходи. Такива нови доходи ние въ бюджетопроекта не виждаме, но е желателно да се направи въ този смисълъ нѣщо, за да може бюджетитъ вече да се сключватъ съ излишъци, да използваме тѣзи добри години, каквато е настоящата и каквито се надѣваме, съ Божиата воля, да бждатъ и бждущитъ години. По този начинъ трѣбва да бждатъ съставени бюджетопроектитъ, щото да могатъ отъ излишъцитъ да се образуватъ достатъчни резерви за евентуални случаи, за случаи на нѣкои катастрофални кризи, каквито често пакти могатъ да станатъ въ страни, като нашата, въ страни чисто земеделѣски.

Увеличението на приходната частъ на бюджетопроекта, г-да, не се зачехна отъ г. г. ораторитъ. Г. Малиновъ се поспрѣ мимоходомъ върху тази частъ. Той направи само този намекъ, че увеличението на днешния бюджетъ е такова, каквото е било и на миналитъ бюджети — увеличение изключително за персонала и малка частъ за вещевени разходи. Той каза, че нашиятъ поземеленъ данѣкъ въ продължение на редъ години е билъ единъ и сѣщъ, не се е измѣнилъ. Той не си доизказа мисълта, а именно, че поземелниятъ данѣкъ има мѣсто за увеличение, така, както тѣ — г. г. демократитъ — въ миналитъ Собрания, въ врѣмето на тѣхния режимъ бѣха се изказали. Но прѣди, г-да, да пристѣпимъ къмъ увеличението на този параграфъ отъ приходния бюджетъ — увеличението на поземелния данѣкъ — наша повелителна длѣжностъ е да помислимъ за друго увеличение, което бихме могли да намѣримъ, съ други нови източници, които съвършено да не засегнатъ нашия данѣкоплатецъ. Такъвъ източникъ, г-да, азъ намирамъ въ създаването на монополъ за тютюна. Бѣха врѣмена, когато всички въѣставаха противъ този монополъ, тогава, когато той се даваше на чужди банки и компании да го експлоатиратъ; но днесъ, г-да, когато държавата може сама да поеме експлоатацията на този монополъ, който може да даде на първо врѣме най-малко 10—15 милиона повече, отколкото дава днесъ бандеролътъ, грѣхъ ще бѣде, ако ние не направимъ това чакъ по-скоро. Четохъ неотдавна въ „Търговски вѣстникъ“, че имало извънредно общо събрание на дружеството на съединенитъ тютюневи фабрики въ Пловдивъ, което събрание рѣшило да се увеличи капиталътъ отъ четири на петъ милиона лева. Въ това сѣщото събрание се е рѣшило да се утвърди контрактътъ съ една французка голѣма банка, която влиза съдружница въ това дружество. Тази банка се задѣлжава да издѣлствува прѣдъ французкото правителство да се котираатъ акциитъ на това дружество на Парижката борса. Както виждате, г-да, колкото повече се губи врѣме, колкото повече остава този въпросъ неразрѣшенъ, толкозъ повече мъчно-тинѣ се срѣщнемъ единъ денъ, когато се рѣшимъ да ги откупимъ. Излиза, че въпрѣки това, че официално въ държавата нѣма монополъ, има истински негласенъ монополъ, създаденъ отъ чужди и мѣстни хора въ България. Съединенитъ тютюневи фабрики, както и тѣзи, които стоятъ още отвънъ, сѣ се картелирали сега при поупката на тютюнитъ отъ производителитъ. Нашитъ тютюни, по свѣдѣнията, които имамъ, днесъ сѣ паднали на извънредно ниски цѣни и по този начинъ се убива производството, вмѣсто да се насърчава. Азъ се питамъ тогава: не е ли това единъ монополъ такъвъ же, до известна степенъ, отъ какъвто ние едно врѣме се опасявахме и противъ който тѣй енергически протестирахме и съ голѣми мъчнотии спасихме страната? Длѣжностъ е, прочее, на правителството да разрѣши чакъ по-скоро

този въпросъ. Ако ние тази или идущата година го откупимъ съ нѣколко милиона, слѣдъ 2—3 години ще трѣбва да го откупимъ много по-скъпо. Ето едно перо на приходния бюджетъ, което, г-да, може напълно за известно число години да ни задоволи, безъ да пристѣпваме до тази крута мѣрка за увеличение на поземелния данѣкъ, както това се иска отъ демократитъ. Не казвамъ, че поземелниятъ данѣкъ е много тежъкъ за населението. Бѣха врѣмена, дѣйствително, когато бѣше много тежъкъ, но, благодарение на икономическото благосъстояние на страната, което значително се подобри отъ нѣколко години насамъ, благодарение на добри плодородни години, днесъ той не е тѣй тежъкъ. Обаче, покрай него, покрай поземелния данѣкъ, има други данѣци, които тежатъ доста силно върху нашето земеделѣско население, и нѣма нужда сега да пристѣпваме къмъ тази крута мѣрка да го обрѣмняваме още повече. Ще дойде врѣме, когато, може-би, това ще направимъ, но нека, прѣди всичко, се изчерпатъ всички източници, каквито могатъ да се намѣрятъ, за да увеличимъ нашия приходенъ бюджетъ и да заздравимъ нашиятъ финанси.

Касателно разходния бюджетопроектъ, г-да, както ви казахъ, прави впечатлѣние, че по-голѣмата частъ отъ сумитъ, които сѣ прѣдвидени въ тоя бюджетопроектъ, сѣ за персонала. И персоналитъ е нарастналъ извънредно много; нарастналъ е въ колосални размѣри и расте постоянно. Г. Малиновъ обърна завчера внимание, че отъ осемъ милиона увеличение на бюджета, шестъ милиона сѣ само за персонала. Сѣщото е било и въ 1899 г. Тогава увеличението на персонала е възлизало на около седемъ милиона лева, а такова е било и послѣдующитъ, както и по-първитъ години.

Д-ръ Н. Генадиевъ: Въ 1899 или 1909 г.?

Д. Яблански: 1909 г. — Ако ние продължаваме, г-да, изъ този пътъ, азъ се питамъ: какъ ще стигнемъ съ това постоянно увеличение на персонала? Г. Малиновъ изпусна изъ прѣдъ видъ, че увеличението на персонала въ тазгодишния бюджетъ, особено по този на Министерството на търговията и земледѣлието, се дължи на културнитъ мѣроприятия, които г. министърътъ на земледѣлието ще прѣдприеме. Но, независимо отъ това, пакъ има увеличение на персонала. Едно проучване, г-да, по-обстойно на нашата административна организация ще доведе всѣкого до убѣждението, че у насъ има нѣщо болно, което трѣбва да се оздрави, нѣщо, което не е за нашитъ срѣдства — такава една тежка администрация, какъто ние имаме. Ние наслѣдихме тази администрация отъ нашитъ освободители. Но вие знаете, че въ Русия бюрократията е извънредно много развита. Види се тази система е прѣнесена у насъ и затова достигна такива печални резултати за бюджета. Случайно ми попадна бюджета на Дания, тази Дания, г-да, която сочатъ за примѣръ малки и голѣми държави и която всички се стремятъ да подражаватъ въ нейното икономическо развитие. Азъ се спрѣхъ само върху централното управление, защото, ако обърнете внимание на бюджетопроекта, ще видите, г-да, че централнитъ управления у насъ сѣ най-обрѣменени. Тѣ се развиватъ въ такива размѣри, щото чутъ-ли не, ако така продължаватъ, не ще стигнатъ къщи въ София, ако не направятъ правителството специални здания за помѣщения на учрѣжденията и на този грамаденъ персоналъ. И, ето, за да видите каква е голѣма разницата, ще направя сравнение между България и Дания — Дания, която отъ 100 години вече живѣе самостоятеленъ животъ, като независима държава — отъ 1814 г. — а България всѣко на всѣко около 33 години само. Така: по Министерството на външнитъ работи и изповѣда-

нията въ България се харчи за централното управление 240.340 л., а въ Дания — 152.628'80 л.; по Министерството на вътрешните работи у насъ — 160.720 л., въ Дания — 219.318 л.; по Министерството на народното просвѣщение у насъ — 196.500 л., въ Дания — 160.534 л.; по Министерството на финансите у насъ — 716.400 л., въ Дания — 545.128 л.; по Министерството на правосъдието у насъ — 156.540 л., въ Дания — 183.252 л.; по Военното министерство у насъ — 1.053.892 л., въ Дания — 327.692 л.

Нѣкой отъ прѣдставителитѣ: Добръ, но тамъ е по-малка армията.

Д. Яблански: По Министерството на морината, каквото у насъ нѣма, тамъ харчатъ плюсъ 155.407 л.; по Министерството на търговията и земледѣлието у насъ — 317.880 л., въ Дания — 48.320 л., заедно съ навигациитѣ; по Министерството на общественитѣ сгради, пѣтищата и благоустройството у насъ — 284.340 л., въ Дания заедно съ желѣзницитѣ — 85.200 л.; по Министерството на земледѣлието и държавнитѣ имоти у насъ — 454.480 л., въ Дания — 127.963 л.; по Министерството на желѣзницитѣ, почитѣ и телеграфитѣ у насъ — 395.920 л., а въ Дания тоя разходъ влиза въ Министерството на общественитѣ сгради, пѣтищата и благоустройството, т. е. харчи всичко по това министерство, както казахъ, 85.200 л. Изобщо у насъ се харчи въ повече 1.964.566 л.

Ето, г-да, каква грамадна е разницата между централното управление на България и това на Дания. Заслужава, г-да, да се спремъ на този въпросъ, да направимъ сериозни проучвания и дано тѣзи проучвания да не останатъ така, както тѣзи отъ 1898 г., или както тѣзи на бившето правителство отъ 1909 г. Изучавания, г-да, има, материалъ е събранъ, и това правителство, което ще реализира тѣзи реформи въ страната, ще заслужи признателността на народа. По този начинъ ние ще спремъ този наплизъ на чиновници въ държавнитѣ управления, ще направимъ, единъ видъ, отливъ, за да заставимъ младежъта да върви да търси работа въ нашата търговия, индустрия и земледѣлие, намѣсто да чака прѣхраната си само отъ държавнитѣ служби. Добръ ще бѣде тѣзи проучвания, които станатъ, да ги приложимъ по начина, по който сж приложени въ страни като Дания и Швейцария, които въ случая ние трѣбва да подражаваме, като примѣрно организирани страни. Ние сме страна съ една обща търговия, която тазм години едва ще достигне 300 милиона лева, а Дания е страна, която има търговия външна и вътрѣшна милиардъ и половина лева. Нѣма нужда да ви говоря за другитѣ богатства на Дания, които възлизатъ на колосални цифри, въ сравнение съ това, което има у насъ.

Това е, г-да, което имахъ да кажа за увеличението на персонала въ нашия бюджетъ. Всѣки единъ отъ бюджетитѣ си има своя политика и министритѣ, когато се разискватъ бюджетопроектитѣ, отговаряйки, или прѣди още да говорятъ ораторитѣ, сж длѣжни да дадатъ изложение за тѣхната бюджетна политика.

Но у насъ това, което най-много ни интересува въ случая, то е икономическата политика на страната въ свръзка съ финансовата. Икономическата политика, г-да, трѣбва да бѣде рожба на финансовата — това, което нашитѣ финанси ще сѣятъ, икономическата политика ще го жъне. Дадемъ ли срдѣства за нашето индустриално, занаятчийско и земледѣлко повдигане, нѣма съмнѣние, че ще дадемъ срдѣства въ сѣщото врѣме и на хазната, и на нашия бюджетъ. Не направимъ ли това, очакваме ли всичко народътъ самъ по себе си да го направи, ние, г-да, много късно ще еволюираме, много късно ще достигнемъ до този уровень на нашето развитие, да

играемъ първенствующа културна роля, което ни диктува нашето географическо положение на Балканитѣ. Който прѣгледа повърхностно бюджетопроекта, ще се спре върху това, че най-големитѣ жертви, които ние правимъ, сж за нашия воененъ бюджетъ. Поради условията, при които сме поставени, ние сме длѣжни да правимъ тѣзи жертви. Ние не можемъ да минемъ безъ тѣхъ, защото не направимъ ли такава, ние рискуваме съ нашето политическо съществуване. Като е тѣй, като продължаваме съ такава щедростъ да правимъ тѣзи жертви за нашия воененъ бюджетъ, желателно е сѣщата щедростъ да проявимъ и за нашето икономическо повдигане. За жалостъ, редъ години Министерството на търговията и земледѣлието, ключътъ на нашата икономическа политика, е било занемарено въ голѣма степенъ. Срѣдства за културното и икономическото повдигане на страната сж прѣдвиждани извъредно малко. Ние всичко сме чакали отъ инициативата на народа, а отъ единъ народъ като нашия, чисто земледѣлски, отъ единъ народъ съ примитивни познания за неговото изкуство, не можемъ да чакаме тази инициатива, а трѣбва държавата да го подкани къмъ инициатива, да му даде срдѣства за работа и да го насърчи въ туй направление. За жалостъ, такива то насърчения отъ държавата сж били много слаби или съвършено незначителни.

А. Кипровъ: Всичко държавата е правила досега, г. Яблански.

Д. Яблански: Държавата е правила, г. Кипровъ, неотричамъ, но е правила по единъ начинъ не тѣй рационаленъ, както правятъ другитѣ държави. Ако се вгледаме въ бюджетитѣ на страни, както забѣлжихъ по-рано, като Дания, ние ще видимъ, че въ отнаситѣ на търговията и земледѣлието се прѣдвидатъ всевъзможни субсидии и всевъзможни премии. Азъ ще ви прочета само нѣколко извадки отъ тѣхнитѣ бюджети, за да видите, каква голѣма разлика има между нашитѣ бюджети и тѣзи на държави, които мислятъ за своето икономическо повдигане и които не падатъ въ никой случай жертви въ това направление. Въ Дания около петъ и повече милиона лева се харчатъ само за насърчения. Всичко е оставено на частната инициатива, а държавата въ случая се притича на помощъ съ срдѣства и до изнѣстна степенъ съ персонала. Така е, напр., съ помощитѣ за дружествата по степитѣ. — Както знаете, Дания е една приморска пѣсчлива страна, и отъ пѣсчлива страна тя е станала сега една отъ най-благодатнитѣ, като е обърнала пѣсчливитѣ мѣста въ единъ отъ най-плодороднитѣ. На тѣзи дружества, които се борятъ съ степитѣ и ги прѣобръщатъ въ ниви и ливади, държавата дава годишно по 159.000 л. помощъ. На чисто земледѣлскитѣ дружества държавата дава годишно по 51.200 л.; на агрономическитѣ сѣвѣтници — забѣлжете, това не сж чиновници — държавата дава 92.772 л.; на ученицитѣ по млѣкарството — както знаете, Дания е страната на най-голтмото производство на масло, и за да насърчи населението да праща своитѣ дѣца да изучаватъ масларството при млѣкарницитѣ, дава имъ помощи и премии — 29.044 л. За развъждане на гори — пакъ премии — 507.420 л.; за насърчаване малкитѣ селски домакини за обработване на земята и за пѣтуване даромъ по желѣзницитѣ — 298.252 л.; за залѣсяване, пакъ въ видъ на премии — 555.300 л.; за насърчение градинарството — 80.160 л.; за домашното скотовѣдство, въ видъ на премии — 3.106.681 л.; за транспортъ на земя, смѣсена съ варъ, наречена папе въ земледѣлието — 238.593 л. Както ви казахъ, Дания има много пѣсчливи мѣста, които сж напоси отъ морето; поляка-лека тѣзи пѣсчливи мѣста се оградятъ отъ морето, разработватъ се,

като прѣнасятъ специално земя, наречена магне, да ги торятъ, и ги направятъ по този начинъ плодородни ливади и ниви. Държавата подпомага парично населението, което се занимава съ тази тежка и на първо време ужъ неблагоприятна работа, но въ послѣдствие, тѣзи мѣста се обръщатъ въ едни отъ най-плодороднитѣ. За прѣнасяне, казвамъ, само на такава земя, на земледѣлцитѣ се даватъ като премии 238.593 л. Лотарийни печалби на земледѣлскитѣ работници — 75.312 л. Както виждате, насърчението въ Дания отива дотамъ, че се заинтересуватъ и самитѣ работници съ лотарийни печалби, раздавани годишно въ видъ на премии, само и само да ги насърчатъ, за да се прѣвладятъ повече на земледѣлието. На дружеството за разпространение на дървесното растение, което расте въ неплодороднитѣ мѣста, називаемо *Salix vulgaris* — 47.168 л. Въ Дания, както забѣлжихъ, има чисто пѣсчяни мѣста, на които, освѣнъ казаното растение, друго не вирѣе, и за да бждатъ тѣ залѣсени съ такова растение, както виждате, даватъ се годишно като премии 47.168 л. Субсидии за транспортъ по желѣзницитѣ — 731.963 л.; за изложба на масла — 64.000 л.; субвенции за транспорта на магне, на тази земя, която служи за наторяване на пѣсчяливитѣ мѣста — 96.000 л. Както виждате, около шестъ милиона лева се раздаватъ на населението въ видъ на премии, награди и субвенции за повдигане на земледѣлието и неговитѣ отрасли. Уважаемиятъ г. министъръ на земледѣлието е ималъ хубавата идея да прѣдвиди томе и у насъ суми за културното и икономическото повдигане на нѣкои части отъ България. Прѣдвидени сж, г-да, суми за иригация на низкитѣ мѣста по течение на р. Марица и за канализация на самата р. Марица. Азъ бихъ ви молилъ — вѣрвамъ, че и г. министърътъ ще се съгласи — щото тѣзи суми, които се отпускатъ за такива частични подобрения на известни кѣтове, каквито сж Пазарджишката и Пловдивската околии, да не се взематъ отъ държавния бюджетъ, а да се взематъ отъ специаленъ заемъ, прѣдначенъ за тази цѣль. За тѣзи канализации има вече похарчени повече отъ милионъ лева досега и е направено много малко въ сравнение съ това, което трѣбва да се направи. Да харчимъ отъ общия бюджетъ за повдигането само на единъ край, за повдигането стойността на известни земи, които ще дадатъ на стопанитѣ сто на сто печалба отъ произведенията си, нѣма съмнѣние, това ще бжде тежко за нашия бюджетъ, защото това ще поискатъ и видинци, това ще поискатъ и търновци, това ще поискатъ и варненци, па ако щете, въ всички крайща на България имаме тѣзи недажи. Вие помнете, че това лѣто, прѣвъ време на заседаниеата на великото Народно събрание, въ Търново, станаха голѣми наводнения; р. Янтра направи голѣми опустошения; направиха сжщо опустошения и р. Искъръ, сжщо р. Осъмъ. Всичкитѣ рѣки у насъ сж такива, за жалостъ. Ако речемъ да канализираме всички рѣки, това е невъзможно, но въ кѣтове, като Пазарджишкия, съ такава една богата култура, каквато е оризовата, това може да се извърши съ единъ заемъ, който въ послѣдствие да се изплаща отъ нарастване стойността на имотитѣ и производството и за смѣтка на населението, което ще се ползува. Ама ще кажете, че и за това се плаща по два лева на декаръ за водно право. Да, но то не е достатъчно. Въ всѣки случай тѣзи разходи трѣбва да минаватъ въ единъ специаленъ бюджетъ. Нека направимъ това по този начинъ, който посочихъ, за да не обръменяваме бюджета съ такива грамадни суми. Сега само за проучване на въпроса е прѣдвидено да се харчатъ доста голѣми суми, а за самата работа ще трѣбва да се намѣрятъ грамадни срѣдства, каквито само отъ заемъ могатъ да се намѣрятъ. Така щото, въ случая, азъ бихъ молилъ да се съгласите това да стане по този начинъ, а пъкъ тѣзи пари, които

се прѣдвиждатъ сега за тази цѣль, да употребимъ за други нужди на населението, за общото повдигане на нашето земледѣлско стопанство, за създаване на низши земледѣлски училища, които сж отъ такава грамадна полза и които вече отъ нѣколко години насамъ стоятъ въ застои, никакво увеличаване за тѣхъ нѣма, тѣ си оставатъ по бюджета десетъ, както сж били прѣди 5—6 години. Пари ще ни трѣбватъ за раздаване на сѣмена, за премии по разнитѣ отрасли, награди за конкурси, които сж отъ такава голѣма важностъ и които сж принесли такава грамадна полза въ другитѣ културни страни, каквато е Франция. Франция годишно харчи по нѣколко стотинѣ хиляди лева само за премии и награди на конкурситѣ. Тѣзи конкурси сж районни, но има и централни. Всѣка година въ Парижъ си даватъ *grandes-voies* всички добри производители-земледѣлци и всички радѣтели по земледѣлието. Тамъ ставатъ изложби на добитѣ и на земледѣлски произведения. Благодарение на тѣзи награди на конкурситѣ и на тѣзи премии, които се раздаватъ за насърчение, развитие и подобрене на скотовъдството, въ Франция е достигнало до голѣмо съвършенство — по качество и количество. Сжщо тѣй е повдигнато и рационализирано и общото земледѣлие въ Франция. Нѣма нищо по-примамливо за простия земледѣлецъ отъ това, да знае, че за труда, който ще употребѣи, за усилитѣ, които ще направи, за да огледа нѣкое по-добро добиче, за да произведе по-добри сѣмена, за да произведе, въобще, по-добри земледѣлски произведения, освѣнъ че ще получи много по-голѣма цѣна отъ стойността на самитѣ прѣдмети, но ще получи и една награда, било парична, било въ медали, златни, сребърни или мѣдни. Ето, г-да, по кой начинъ на други мѣста се насърчава частната инициатива. Това е желателно да стане и у насъ и колкото по-скоро това стане, толкова ще бжде по-добъръ за България. Още въ 1896 и 1897 г. бѣха се направили опити съ тѣзи конкурси, обаче правителствата, които дойдоха въ послѣдствие, занемариха тази хубава инициатива на своитѣ прѣдшественици и днесъ ставатъ тукъ-тамъ малки изложби, но никакви осезателни резултати не сж дали. Нашитѣ земледѣлци отъ Кюстендилско е нужно да знаятъ, какво произвеждатъ видинци, на видинци е нужно да знаятъ, какво произвеждатъ варненци, на варненци — какво произвеждатъ пловдивци и т. н., а това ще стане, когато всички желаещи дойдатъ и изложатъ своитѣ образцови произведения на едно мѣсто и се види, кой окръгъ какво произвежда, кой земледѣлецъ какво е донесълъ, какво е отхранилъ и съ какво се е отличилъ. Този видъ насърчения, г-да, е единствено най-цѣлесъобразенъ и, както казахъ, той се практикува въ всичкитѣ културни страни, и резултатитѣ сж едни отъ най-блѣстѣщитѣ. По този начинъ дава възможностъ да се срѣщатъ производителитѣ съ консоматоритѣ.

Нѣма да се впускамъ въ подробности, за да разглеждамъ другитѣ пера отъ бюджетопроекта, но бихъ желалъ много и въ туй направление да създадемъ известни законоположения и часъ по-скоро да пристѣпимъ по този начинъ да насърчаваме нашето производство.

По отношение, г-да, търговията и индустрията, туй, което се е направило досега и се прави, е достатъчно. Нѣма съмнѣние, има нужда още много да се направи, но жертвитѣ, които прави държавата съ освобождението отъ мито машинитѣ, инструментитѣ и материятъ за фабричното производство, съ намалението на тарифитѣ за транспорта на производството, съ увеличение митата на чуждитѣ производства, които конкуриратъ на нашитѣ, сж достатъчни, за да може да се насърчатъ нашата индустрия и занаяти. И както виждате, г-да, ние имаме вече създадена една индустрия, която отговаря на

наштитъ срѣдства и на нашето икономическо развитие. Не можемъ ние да очакваме една голѣма индустрия, една развита индустрия, такава, каквато виждаме въ другитѣ индустриални страни, защото, преди всичко, намъ ни липсватъ пазари, ние нѣма еждѣ да изнасяме нашитѣ индустриални произведения. Излиза, че нашата индустрия ще служи само за насъ, зарадѣ нашитѣ нужди, и това, което можемъ да изнесемъ въ сѣсѣднитѣ страни, това е, нѣма сѣмѣнни, голѣма печалба. Но, въ всѣки случай, нашата индустрия нѣма други консоматори, освѣнъ мѣстното население. Повдигнемъ ли земледѣлието, забогатимъ ли земледѣлцитѣ, ние ще създадемъ и добри консоматори за индустрията. Имаше едно течение у насъ, което твърдише противното, че преди да имаме добро земледѣлие, трѣбва да имаме добра индустрия, защото индустрията щѣла да създаде земледѣлието. Но, г-да, полска-лека туй течение на теоретичи захвана да усвоява идеята, че безъ богатѣло земледѣлско население, което сѣставлява у насъ масата, 70% отъ цѣлия народъ, ние не можемъ да имаме богата и развита индустрия. По сѣщия начинъ, г-да, ние трѣбва съ награди и премии да насърчаваме и индустрията и занаятитѣ, както говорихъ за насърчението на земледѣлието. Трѣбва да направимъ всѣчки жертви, за да насърчимъ частната инициатива. Само тамъ, г-да, е спасението, тя е най-мощниятъ лостъ на прогреса. Виждамъ въ бюджетно-проекта прѣдвидена една сума отъ 25.000 л. за насърчение на нашитѣ частни търговски училища. Е добръ, г-да, 25.000 л. за насърчение на частнитѣ търговски училища — мисля двѣ или три има такива — не сж достатъчни. Правителството би трѣбвало да подведе всѣкитѣ тѣзи училища подъ една норма, да иска отъ тѣхъ да иматъ добръ уредени кабинети, добръ уредени лаборатории, добръ уредени програми и добри учители, но трѣбва да ги насърчи съ достатъчни парични помощи — за да имъ даде възможностъ да напѣрѣдватъ, и по този начинъ частнитѣ търговски училища ще направятъ толкова много, колкото ще направятъ нашитѣ държавни търговски училища, каквито имаме въ Свищовъ и Бургасъ и които, уреждани отъ държавата, струватъ много по-скъпо. Ние говоримъ постоянно за професионално образование, а не правимъ нищо, когато би трѣбвало по този начинъ да развиемъ това професионално образование — само посредствомъ насърчения частната инициатива, чрѣзъ помощи. Вие знаете ли, каква голѣма нужда иматъ нашитѣ кредитни учрѣждения, частни банки и контори отъ свършивши търговско образование? Ние ги нѣмаме достатъчно, тѣ се много търсятъ, а още повече се търсятъ тѣзи, които знаятъ модернитѣ езици. И отъ каква голѣма полза щѣше да бѣде, ако ние можехме да създадемъ при нашитѣ търговски камари курсове за изучаване специално само на тѣзи езици. Частни дружества, частни банки и контори сж принудени да викатъ чужденци и повечето чиновници у тѣхъ сж такива, защото мѣстнитѣ не знаятъ езици, не знаятъ френски, а особено нѣмски езикъ, на който най-главно кореспондиратъ. Ето въ случая едно перо, което би трѣбвало да се прѣдвиди въ бюджета, за да можемъ по този начинъ да насърчимъ нашата младежъ къмъ изучаване на чужди езици. Въ търговско отношение ние сме непосредствено сѣсѣди съ западнитѣ държави, нашата външна търговия е изключително съ тѣхъ и ние трѣбва да знаемъ главно нѣмски и французки езици, трѣбва да знаемъ да се разбираме съ тѣхъ, за да можемъ и да работимъ съ по-голѣма полза за насъ и изобщо за нашата търговия.

Въ този духъ на мисли, г-да, като говоря за икономическата политика, ще ми позволите да се спра върху другъ единъ въпросъ — върху нашата кредитна политика. Вие знаете, че кредитътъ е най-силниятъ лостъ, двигателниятъ лостъ за повдигане

на търговията. Кредитътъ е всичко въ една страна. Нѣма ли добъръ кредитъ, не може да има добра търговия, не може да има добро производство. Създаването на нашата Земледѣлска банка на врѣмето бѣше едно спасение за нашето земледѣлско население. Тя го избави отъ тежки лихви, тя му даде срѣдства да се освободи отъ лихваритѣ, за да може да развие своето земледѣлие, своето производство, и съ това учрѣждение, г-да, ние можемъ да се гордѣемъ. Такова учрѣждение почти рѣдко се срѣща въ други държави — изключително земледѣлска банка съ такъвъ грамаденъ капиталъ, какъвто има нашата, и да служи само на земледѣлското население.

По примѣра, г-да, на другитѣ държави и у насъ се създадохъ кооперации. Създаването на кооперация се налагаше, защото по този начинъ кредитътъ на населението се засилваше още повече. Земледѣлската банка отъ желание да може да засили кредитъ на населението, направи всѣчки усилия, за да създаде тѣзи кооперации. Тѣ се създадохъ, ако щете, малко изкуствено. Естествено, тѣхното създаване трѣбваше да се очаква тогава, когато самото население почувствува нуждата имъ и когато се намѣрятъ лица, които да могатъ да ги ръководятъ, защото не е така лесно въ едно село, въ единъ затѣнтъ край да може да се ръководи една кредитна кооперация; тамъ се искатъ познания, тамъ се иска извѣстна външна, за да може една кооперация да вирѣе. Е добръ, г-да, бившето правителство, отъ желание да засили тѣзи кооперации, създаде Кооперативната банка. Както знаете, тя вече функционира отъ миналата година насамъ. Споредъ статута на тази банка, тя не може да кредитира кооперациитѣ направо, освѣнъ чрѣзъ сѣюзитѣ, ако тѣ влизатъ въ тѣхъ; ако не влизатъ въ тѣхъ може и направо да ги кредитира. Кредитирането на тѣзи кооперации, г-да, става чрѣзъ залагане на тѣхнитѣ ефекти, на тѣхнитѣ записи. Както знаете, капиталътъ на банката не е голѣмъ, той е шестъ милиона лева. Съ шестъ милиона лева тя не може да направи Богъ знае какви операции, за да може да удовлетвори нуждитѣ имъ и да насърчи развитието и на разрастването на кооперациитѣ. За да може да се доставатъ тѣзи капитали, ней трѣбва да бѣдатъ депозирани записитѣ отъ кооперациитѣ, срѣщу депото на които записи Кооперативната банка тегли нужнитѣ суми изключително отъ Народната банка. Тѣзи записи сж обикновено дългосрочни, а Народната банка не оперира, освѣнъ съ шестмѣсечни записи. Ето че се срѣща една мъжнотия, една прѣчка и, въпрѣки постоянното искане на кредитъ отъ кооперациитѣ, отговаря имъ се: „Направете си вашитѣ записи краткосрочни и тогава се явете да искате пари“. Това създаде извѣстно затруднение и нашитѣ кооперации, г-да, се намиратъ сега въ застои. Азъ имамъ честта да бѣда членъ на главния сѣюзъ на земледѣлскитѣ кооперации и съмъ въ течение на всѣкитѣ тѣзи мъжнотии, които сега се правятъ на кооперациитѣ. Кооперациитѣ не могатъ да иматъ, освѣнъ личенъ кредитъ, този личенъ кредитъ, както е заведено въ други мѣста, би трѣбвало да бѣде съ текущи сѣмѣти при клоновѣтѣ и агентуритѣ на банката. Записи, не ще сѣмѣнни, има, но тѣзи записи оставатъ въ касата на самата кооперация. При тѣзи условия, при които Кооперативната банка е поставена да оперира сега, трѣбва всѣки касиеръ или прѣдседателъ на кооперация, когато му се съобщи отъ централата — Кооперативната банка за изтичане срока на извѣстенъ записъ, да се яви въ клоца или агентурата на Земледѣлската банка да промѣнява записитѣ. И какви мъжнотии се срѣщатъ въ случая? Той трѣбва да прави разноси за това ходене, а тѣзи разноси той нѣма откъдъ да ги вземе, освѣнъ отъ самитѣ длѣжници, на които се услужва, или отъ касата на самата кооперация, и ето че на-

пият земледелец се обръменява по единъ начинъ, който не би трѣбвало да съществува.

Казало се е, когато се е прокарвалъ законътъ за Кооперативната банка, че това се прави съ цѣль да се диференциратъ операциитѣ на Земледѣлската банка отъ тѣзи на кооперациитѣ; нека кооперациитѣ, както въ всички други страни, си иматъ специални банки, които да ги финансиратъ. Да, такива специални банки има въ другитѣ страни, но тѣ сж създадени отъ самитѣ кооперации, тѣ сж създадени отъ долу, тѣ сж банки на самитѣ кооперации съ тѣхни собствени капитали, а не както е случаятъ у насъ. У насъ кооперациитѣ опериратъ, може да се каже, изключително съ пари на Земледѣлската, а въ бждше на Кооперативната банка, опериратъ съ чужди капитали. Независимо отъ това, тѣзи банки въ чуждитѣ страни си иматъ свои клонове и свои агентури навънъ. Тѣ обслужватъ по начинъ, щото не създаватъ никакви мъчнотии за земледѣлца да отиде, когато пожелае, да изтегли пари отъ кооперацията. Ако Земледѣлската банка бѣше останала да върши тѣзи операции, въпросътъ щѣше да бжде свършено друго-яче. На Земледѣлската банка сега е останатъ ипотекарниятъ, вараантниятъ и личниятъ кредитъ. Отъ една страна Земледѣлската банка оперира съ три различни кредита, между които и личниятъ, отъ друга страна и кооперациитѣ опериратъ изключително и въ широки размѣри само съ личния кредитъ. Нѣма съмнѣние, че най-сигурниятъ кредиторъ е Земледѣлската банка, защото тя взема ипотека, тя взема вараанта, когато на кооперациитѣ не оставя нищо друго, освѣнъ да опериратъ съ личнитѣ задължения. Земледѣлецътъ ще гледа, прѣди всичко, да се изплати на Земледѣлската банка срѣщу ипотека и вараантния кредитъ, и тогава, ако му останатъ излишни суми, ще помисли за изплащане на кооперацията. Съ вараантния кредитъ или, по-добъръ да каже, съ полувараантния кредитъ — защото имотътъ или произведението се пази отъ длѣжника — далечъ не е достигната цѣльта, която се е гонила. Нашето население, за да добие пари срѣщу произведението, които има въ хамбаритѣ или срѣщу добитѣка си, залага ги на банката, обаче банката нѣма възможностъ да контролира какво става съ тѣзи произведения. Макаръ че въ закона да има извѣстни наказателни клаузи за тѣзи длѣжници, които отчуждаватъ заложенитѣ имотъ безъ да плащатъ на банката, но, въпрѣки това, населението си продава заложенитѣ имоти, защото нѣма кой да го контролира, похарчва паритѣ и слѣдъ това се явява въ банката да иска продължение срока на записа. Така щото, отъ вараантнѣ кредитъ се обръща пакъ на личенъ. Ето какъ нашето население си побърква смѣткитѣ, ето какъ се забатачва: отъ една страна ипотека, отъ друга страна вараантенъ кредитъ, отъ трета страна кооперативни задължения. Ако това бѣше съсредоточено въ едни рѣкѣ, особено каквато е нашата Земледѣлска банка, която има своитѣ клонове и агентури навсѣкѣдѣ, кооперациитѣ щѣха да се намиратъ подъ нейния непосредственъ контролъ и заемитѣ, които биха се направили и които всѣки пѣтъ трѣбва да се правятъ само за производителни цѣли, щѣха да се контролиратъ, да-ли тѣзи заеми отиватъ за цѣлитѣ, или отиватъ другадѣ. Въ дадения случай Кооперативната банка, която има само сѣдалище въ София, безъ собствени агентури и клонове, не може да упражнява този контролъ, освѣнъ чрѣзъ своитѣ ревизори, които въ годината или въ шесть мѣсеца ще отидатъ единъ-два пѣти по ревизия. Значи, нашето население се оставя да разполага съ паритѣ, които му се отпускатъ подъ разнитѣ наименования, тѣй както то намѣри за добръ — безконтролно.

Прочее, нужно е да се направи една реформа. Ако Кооперативната банка се остави, трѣбва да се

помисли и да се направи тѣй, че тя да има свои собствени агентури, защото едно нѣщо е да оперирашъ съ агентури на чужда банка, и друго нѣщо е да оперирашъ съ собствени агентури. Ако се намѣри за по-добръ, нека да се съсредоточатъ операциитѣ въ едни рѣкѣ, както е случаятъ съ Земледѣлската банка. Тогава, г-да, ще настане единъ цѣль прѣломъ въ нашитѣ кооперации. Тѣзи съюзи, централни и главни, които имаме, ще изчезнатъ, защото тѣ сж единъ товаръ за нашитѣ кооперации. Единиятъ и другиятъ годишно иматъ по 40—50 хиляди лева разноси, значи около 100 хиляди лева; самата банка има около 150—200 хиляди лева разноси, значи, всичко около 300 хиляди лева и повече. Тѣ сж 4% разноси върху единъ капиталъ отъ осемъ милиона лева, пласиранъ засега въ кооперациитѣ. Бива ли, г-да, да товаримъ нашитѣ кооперации съ такива тежести? Ама ще кажете: нѣма да ги плащатъ тѣ, а банката. То е сѣ същото. Намѣсто да даваме тѣзи пари безъ лихва или съ нищожна лихва на земледѣлцитѣ, ние ги харчимъ за излишенъ персоналъ и разноси. А ако стане по този начинъ, както казахъ по-рано, нѣма съмнѣние, че кооперациитѣ пакъ ще бждатъ сдружени; тѣ ще иматъ свои мѣстни съюзи въ всѣка една околия, тѣзи мѣстни съюзи ще избиратъ единъ централенъ, общъ съюзъ. Единитѣ и другитѣ, както централниятъ, така и околийскитѣ съюзи, ще иматъ своитѣ прѣдставители: околийскитѣ прѣдъ агентуритѣ на банката, а централниятъ прѣдъ главното сѣдалище на банката въ София. Като членове, като такива, които ще плащатъ своитѣ дѣлове къмъ банката, тѣ ще иматъ право по закона — може да имъ се даде това право — да участвуватъ чрѣзъ прѣдставители въ засѣданията на сѣвѣта на банката, когато се касае да се отпуща кредитъ — ще бждатъ съвѣщателни тѣла. Тѣ ще бждатъ като шкотови комитети. На съюзитѣ, г-да, нѣма да остане друга работа, освѣнъ прѣимуществено просвѣтителна научна работа. При тѣзи условия нашитѣ кооперации ще се поставятъ на солидна почва и ще захванатъ да се развиватъ правилно както слѣдва, защото чиновницитѣ на банката при околийскитѣ съюзи ще иматъ постоянно и непрѣривна връзка съ прѣдставителитѣ на кооперациитѣ, когато се касае за разрѣшени кредитъ, и ще иматъ непосредственъ контролъ надъ кредита, който е изтегленъ, какѣ е употребенъ, за цѣльта ли, за която е изтегленъ, или за друга. А този контролъ е извънредно нѣженъ, извънредно полезенъ, защото, оставятъ ли се нашитѣ кооперации да манипулиратъ съ кредититѣ тѣй, както тѣ намѣрятъ за добръ, ще видите каква голѣма частъ отъ тѣхъ въ скоро врѣме свършено ще се забатачи, както вече и има такива. Тази организация на контрола надъ нашитѣ кооперации се налага и трѣбва да стане частъ по-скоро. Благодарение на сегашното заплетено положение, нови кооперации не се образуватъ; нови кооперации отъ двѣ години насамъ, да не кажа почти никакъ, но много малко има, а когато би трѣбвало тѣ да бждатъ засилени по начинъ, щото цѣлата страна да бжде покрита съ мрѣжа отъ кооперации, кредитирането на които да се улесни въ голѣма степенъ. Покрай тѣзи кредитни кооперации ще видимъ, че ще захванатъ да никнатъ и по-трѣбителни и производителни кооперации; а сега не никнатъ нито единитѣ, нито другитѣ, нито третитѣ.

Ето, прочее, въпросъ, съ който почитаемото правителство трѣбва да се занимае и да му даде по-скоро разрѣшение въ една или друга форма, както диктуватъ интереситѣ на населението. Нашитѣ кооперации засега прѣкарватъ едно болнаво състояние и трѣбва частъ по-скоро този въпросъ да получи своето правилно разрѣшение.

Другъ единъ въпросъ, съ който искамъ сега да ви занимамъ, е въпросътъ за нашитѣ застраховки отъ

градобитнина. Този въпрос, г-да, заслужава вашето просветено внимание. Както знаете, на времето, още в 1896 и 1897 г. беше въведена задължителна осигуровка от градобитнина. По една или друга причина — защото законът не беше достатъчно пълнен, или защото премията не отговаряше на загубите от градобитнината — имаше нужда този закон да се преработи; но наместо да се преработи, да се попълни, да се видоизмени, той в 1904 г. се отмени съвършено като непотребен, като излишен и оттогава насам, от 1904 г., застраховки от градобитнина съвършено не съществуваша. Налагане се, прочее, дълго на правителството, което наследи това от 1903 г., да помисли по този въпрос, защото, г-да, съгласете се, ако нашето население не бъде гарантирано от тези стихийни нещастия, ако нашият земеделец не бъде гарантиран, че това, което е посълъ, ако не въ произведение, то въ пари да го получи, вие не очаквайте от него никакъв прогрес въ стопанско отношение. У нас годишно около 50 хиляди домакинства срѣдно се унищожават от градобитнина. Тази статистика е взета от Министерството на търговията и е водена само до прѣди една година; от една година насам тази статистика не се води, защото слѣд като се създаде законът за градобитнината, Кооперативната банка се занимава само съ загубите, които тя ще плаща, обаче за загубите, които сѣ станали и въ които тя не е заинтересована, за тях не се води статистика. За миналите години, от 1895 до 1909 г., г-да, сж убити от градобитнина по 563.915 декара срѣдно. Били сж години; каквато, напр. 1901 г., прѣз която е имало 1.244.000 декара убити; тази година вървамъ, че не ще бъдат по-малко. И срѣду това, г-да, какво виждаме ние от отчета на Кооперативната банка за застраховките от тази градобитнина? Ние виждаме всичко на всичко да има застраховани произведения на 3.446 лица, на сума 6.133.030 л. Нашето зърнено производство, както това имаше случая да чуете от изложението на г. министра на финансите, годишно се прѣсметѣ около 400 милиона лева. Значи, от 400 милиона лева производство само шест милиона лева сж осигурени; а от 700 хиляди домакинства само 3.446 сж осигурени. Моля ви се, кажете добилъ ли се е този резултатъ, който трѣбва да се очаква?

Н. Мушановъ: Тѣзи застраховки сж само от шест мѣсеца насамъ.

Д. Яблански: Далечно не. — Г. Мушановъ! Не прави това въ упрекъ на васъ.

Н. Мушановъ: Не е за упрекъ.

Д. Яблански: Азъ казвамъ, дайте да направимъ нѣщо цѣлесъобразно, нѣщо полезно, защото населението има нужда, неговото производство да бъде гарантирано.

М. Такевъ: Именно туй нѣщо сме направили.

Д. Яблански: Съ това нищо не се постига. Има околии, г-да, каквато е Тетевенската, дѣто нѣма нито единъ осигуренъ. Сега, при обиколката си, азъ ги питахъ: „Защо не си застраховате посѣвите?“ — „Ами какъ ще ги застраховамъ: най-напрѣдъ трѣбва да подамъ заявление да се съгласи банката да ме приеме, слѣдъ това трѣбва да изпълня формуляръ за всички мои посѣти пространства, по култури, и да ги оцѣня. Искане се да дамъ 20 ст. на писаря и кмета. Ами тѣ ще се задоволятъ ли съ 20 ст.? Ще искатъ да взематъ 4—5 л. и ако не му ги платя, ще си намира работа и отлага.“

Н. Мушановъ: Повечето отъ земеделците не знаятъ.

Д. Яблански: Знаятъ, но не го правятъ. Послѣ, друго нѣщо. Вие знаете, какви сж напите земеделци: тѣ сж хора, които не разбиратъ ползата. Едини казватъ: „Ако осигурия, ще похарча пари, а градъ кой знае дали ще падне“; други казватъ: „Най-послѣ, и да падне градъ, едно ще убие, друго нѣма да убие“; още повече при нашето екстензивно земледѣлие, при разпръснатостта на напите стопанства, ако градътъ убие една частъ отъ засѣтото, друга частъ, по-далечна, ще остане. А пъкъ трети сочатъ за примѣръ осигурения и казватъ: „Този, като се осигури тази година, и плати толкова пари, не падна никакъв градъ — отидоха му парите на вѣтъра“. Ето какви сж разсѣжденията на нашето население. Когато имъ се разлени ползата от осигуровката, от всѣкъ азъ чухъ едно и сѣщо нѣщо: „Да се направи осигуряването задължително, ако се иска да ни се помогне.“ Казватъ, ако ни оставите сами да направимъ това, то никога нѣма да стане. Даже и слѣдъ 15—20 години, не 700 хиляди души стопани, но и 200 хиляди нѣма да намѣрятъ, които да бъдат осигурени. Единъ недостатѣкъ, който имаше бившиятъ законъ, беше, че премията бѣха малки. Е добръ, тѣ сега могатъ да се увеличатъ. Но, независимо отъ туй, може и това да стане: по-късно градобитнината ежегодно не захваща навсѣкъдни и сѣщи мѣста, то, за да нѣма тѣзи ропотания, които по-рано ги имаше, че тѣзи, които не ги засѣга често градобитнината, плащатъ за другите, които ги засѣга, трѣбва тѣзи, които най-много ги бие градъ — а това се знае отъ досегашните изследвания на нашата Метеорологическа станция — да бъдатъ обложени съ малко по-големи премии, а другите да бъдатъ обложени съ по-малки. И ето, че по този начинъ цѣлата на закона може да се постигне и посѣвите въ цѣлата страна да бъдатъ осигурени.

Прочее, този въпросъ, г-да, заслужава изучаване, и азъ ще моля почитаемото правителство да се занимае съ него частъ по-скоро. Ние не трѣбва да оставаме на произвола на стихията: нашето земеделско население отъ година на година да се съсипва. Дълго е на правителството да го запази отъ стихията; държавата е длъжна да му гарантира неговото производство, да му осигури благосъстоянието за утрѣшния денъ.

Пропуснахъ да добавя, че при интензивните стопанства, дѣто земите сж събрани — както е въ Бавария, отъ дѣто взехме този законъ — тамъ е възможно да стане факултативното осигуряване, защото тамъ съществува комасацията на земите и цѣли стопанства сж окръглени въ едно мѣсто, а не е, както у насъ: земеделецътъ да има 30—40 декара земя, прѣсната, ако не на 15, то на 10 разни мѣста, по разни направления. Нѣма съмнѣние, това съставя големи мъжнотии за нашия селянинъ, за да прави потдѣлно заявление и описъ за всѣко парче земя. Тази мъжнотия съществува, ако остане законътъ въ сила; значи, има нужда да се преработи този законъ, за да може по този начинъ нашето население да бъде съвършено гарантирано отъ тѣзи бѣдствия, които всѣка година, кога повече, кога по-малко, го засѣгатъ.

Г-да! Отъ статистиката за търговията, която почитаемиятъ министъръ на финансите тѣй добръ ни изложи, се вижда, че ние имаме една търговия, особено за тази година, такава, каквато никой не е очаквалъ. Общата външна и вътрѣшна търговия достига една кръгла цифра до 300 и повече милиона лева. Е добръ, г-да, ако се вгледаме да анализираме нашата статистика, ние ще видимъ, че голѣма частъ — 70—75% — отъ нашия износъ сж зърнените храни. Другиятъ износъ, г-да, е сравнително въ минимални размѣри. Износътъ на животни и на произведенията отъ тяхъ, по-рано имаше много добъръ пазаръ въ Турция, но тоя пазаръ сега, слѣдъ обя-

вяване на независимостта, е станалъ малко по-мъченъ за нашия износъ. Но, г-да, не е тамъ въпросътъ, стига да има какво да изнасяме; главното е, че нѣма какво да изнасяме: ние нѣмаме това, което се иска на чуждитѣ пазари. При това поскупване на живота, противъ което отиваждѣ се чуватъ протести, навсѣждѣ правителствата сѣ загрижени и търсятъ срѣдства да облекчатъ положението, особено на бѣдното население; тѣ биха приели съ удоволствие нашия износъ на добитѣка, стига да го имаме въ количествено и особено въ качествено отношение, какъто се консумира въ тия страни. И въ недалечно бѣдѣща страна, като Франция, които досега сѣ били износвачи на тѣзи произведения, ще бѣдатъ принудени, въ слѣдствие на това движение противъ скупотията, което въ нѣкои мѣста се изрази въ частична революция, да позволятъ да се внася безмитно, стига да има какво да се внася. Поскупването на живота, г-да, се отрази и у насъ, но не дѣйте мисли, че това поскупване се дължи на нѣкакви вътрѣшни причини. Не, това поскупване се дължи на външни причини отъ разнообразенъ характеръ; то се дължи главно на нарастването на населението въ Западна-Европа несъразмѣрно съ обработваемото пространство земя, въ слѣдствие на което земеделскитѣ произведения заскупнаха. Населението расте, производството остава сѣщото. А Америка — Съединенитѣ Шати — която досега бѣше житница за цѣла Европа, вече прѣстана да бѣде такава — сега въ много малкъ размѣръ се изнасятъ отъ тамъ жита, защото, отъ чисто земеделска страна, какъто бѣше прѣди 20—30 години, тя сега се прѣвърна въ индустриална. Щомъ е така, дългъ ни се налага да засилимъ нашето земеделско производство. При това слабо производство, което имаме, естествено е, че поскупването на живота захвана да се чувствува силно и у насъ. Чиновницитѣ захванаха отъ всѣкъдѣ да викатъ, че заплатитѣ имъ сѣ малки, че не е възможно да се живѣе съ тѣхъ, въ слѣдствие на което правителствата се принудиха да увеличаватъ заплатитѣ имъ. Ако у насъ производството се засилѣше въ по-голѣми размѣри, нѣма съмнѣние, че това засилено производство ще намѣри своитѣ пазари; но и мѣстнитѣ пазари ще бѣдатъ достатъчно наводнени, и въ слѣдствие на конкуренцията, ние ще можемъ да имаме поставени нашитѣ произведения при по-благоприятни условия. Но, при това слабо производство, което имаме ние, увѣрявамъ ви, че не ядемъ месо по-скапо, отколкото, може-би, е въ Австрия; ние и безъ това, внасяме прѣсно масло отъ Унгария, и безъ това внасяме въ София свинско месо отъ Сърбия; не е чудно, че, ако продължаваме така, както досега, ще захванемъ да внасяме и други земеделски произведения, макаръ да сме земеделска страна.

Д. Ганчевъ: Защото България нѣма обширни гори и пасбища за пасене на добитѣка.

Д. Яблански: Не, г. Ганчевъ. Не е тамъ въпросътъ. Пасбища имаме, но това население се нуждае отъ просвѣта. Селянитѣ, намѣсто да има 15. мършави добитѣка, както ги има днесъ, нека има три или петъ, но добрѣ отглеждани, които ще струватъ стойността на 15-тѣ мършави, каквито ги има. Тази просвѣта е именно, отъ която се нуждае нашето население, и въ туй направление би трѣбвало да бѣде собствено политиката на нашето правителство. Създаване въ всѣки центъръ на България низши земеделски училища, тѣзи разсадници на знания за нашитѣ земеделци — това се налага, това е една повелителна длъжностъ. Нищо друго не може повлия на нашия земеделецъ, както може да му повлияе примѣрътъ. Говорете му вие колкото щете въ аудиториитѣ, по съборията, по механитѣ; не отиде ли

самъ той на мѣстото да види, какво е направено, какво може да се направи, той нѣма така лесно да възприеме това, което му прѣпоръчватъ на думи. И моитѣ свѣдѣния сѣ, че навсѣждѣ наливатъ на младежи-ученици въ низшитѣ земеделски училища е грамаденъ, но ги връщатъ, просто, защото нѣма мѣсто да ги приематъ. Е добръ, г-да, защо не направимъ отливъ отъ нашитѣ гимназии и прогимназии въ тѣзи училища? (Ржкоплѣскане отъ болшинството) Тамъ е спасението. Всѣки единъ околийски центъръ би трѣбвало да има своето низше земеделско училище, а, ако щете, въ по-голѣмитѣ околии — двѣ, па и три. Тѣ ще коштуватъ по-евтино, отколкото нашитѣ прогимназии, които имаме. Нѣма съмнѣние, че не съмъ противъ прогимназиитѣ; нека имаме и тѣхъ, но дайте на населението това, което му е най-потрѣбно днесъ за неговото благосъстояние, и слѣдъ това, който има желание и срѣдства, нека продължи своето образование въ гимназиитѣ, па и въ Университета. Не направите ли това, тогава чакайте това население да хлопна по вратитѣ да иска служби, защото работата на нашия земеделецъ е тежка. Той трѣбва да бѣде цѣлъ енциклопедистъ: колко знания сѣ нужни на единъ земеделецъ, за да може добръ да обработва земята, за да може да отглежда и храни добитѣка си, да уреди добръ своето хозяйство. Сегашнитѣ знания, които сѣ отъ най-примитивенъ видъ, нищо не му допринасятъ и той свива раменѣ и се оплаква: „Нѣма откъдѣ да взема, ако не отъ държавата; дайте ми държавна служба“.

Случайно, г-да, ми попадна в. „Temps“, отъ 29 того новъ стилъ, за да ви кажа, какво става и въ другитѣ държави. Както знаете, въ 1908 г. въ Франция държавата откупи западнитѣ желѣзници отъ частнитѣ компании, и оттогава насамъ ги експлоатира държавата. Въ 1908 г. приходитѣ на тѣзи желѣзници сѣ били достигали до 71 милионъ лева. Какво става днесъ? Отъ 71.577.000 л. за 1908 г., приходѣтъ става за 1909 г. — 66.561.000 л., за 1910 г. — 55.180.000 л., за 1911 г. — 29.468.007 л. Както виждате, доходѣтъ отъ тѣзи желѣзници е вече съ 57 милиона лева по-малкъ. И питатъ се хората, на какво се дължи това нѣщо. Причината е твърдѣ естествена: дължи се на чиновницитѣ; само прѣзъ тази година, казватъ, били назначени по тѣзи желѣзнопѣтни линии 5.280 чиновници повече. Защо? Благодарение на административнитѣ ходатайства, благодарение на партизанството. Е, г-да, не би ли трѣбвало това да ни накара да се позамислимъ, да се стреснемъ? Ако една богата и прѣбогата Франция може да изнесе подобно разточителство, ние не можемъ. Ние не можемъ всѣка година да отваряме нашитѣ учрѣждения, нашитѣ канцеларии и да приемаме безразборно, по съображения политически, съ хиляди чиновници, защото нашитѣ бюджети, благодарение на непомѣрното нарастване на чиновническия персоналъ, е достигналъ колосални размѣри.

Ето защо азъ пакъ настоявамъ да обърнемъ внимание на това професионално образование, и специално на земеделското, за да дадемъ възможностъ на нашето население да се научи въ тѣзи заведения, какъ да обработва земята по-добръ, какъ да отглежда добитѣка си, за да си създаде прѣхрана и да не дохожда да хлопна на нашитѣ врати да иска служби. (Ржкоплѣскане отъ болшинството) Постигнемъ ли това, ние ще бѣдемъ една щастлива страна.

Азъ свършвамъ, като пожелавамъ едно: дано днешното правителство, въ което имамъ пълна вѣра, приложи тази икономическа политика, която най-много отговаря на нуждитѣ на населението, която политика то е общавало, която политика е усвоило, и дано му се продължатъ днитѣ, за да можемъ единъ денъ да я видимъ реализирана, и по този начинъ да видимъ нашия народъ съ едно благосъстояние.

по-достойно, по-хубаво, каквото той заслужава. (Ръкоплъскане отъ болшинството)

Прѣдседателъ: Има думата народниятъ прѣдставителъ г. Никола Константиновъ.

Н. Константиновъ: (Отъ трибуната) Г. г. народни прѣдставители! Дълженъ съмъ най-първо да изкажа моята дълбока благодарностъ къмъ г. министра на финанситъ не само за това, че той ни освѣтли доста обширно по нашето финансово и икономическо положение, но главно и за това, че той ни каза да се отучимъ да прѣтупваме бюджетитъ, да разискваме колкото е възможно повече по бюджетитъ или, съ други думи, да се научимъ да се интересуваме за себе си. То е сѣщото, което азъ по-рано казахъ: да се научимъ да познаваме себе си, защото, когато ние познаемъ себе си, лесно ще можемъ да намѣримъ срѣдства и за да се облагородимъ — да станемъ културенъ народъ и да заслужимъ тия хвалби, които ни се сипятъ отлѣво и отдѣсно, когато е въпросъ да се изтръгнатъ нѣкакви облаги отъ напата държава.

Тукъ, прѣдъ насъ, г-да, финансовото и икономическото положение на страната се нарисова въ твърди благоприятни краски и нѣма, освѣнъ да се радваме за туй ние трѣбва да сърадваме и г. министра на финанситъ, защото той, знаейки това добро икономическо положение, ще отговори на културнитъ нужди на народа. Той ни нарисова тукъ увеличението на влоговетъ въ Земледѣлската банка, за да докаже народното благосъстояние, обаче единъ недостатъкъ имаше въ това, че не ни обади, кои професии въ какъвъ процентъ участвуватъ въ тѣзи влогове. Независимо отъ туй, той не ни обади и какви сж дълговетъ пкъ на този народъ спрѣмо тия кредитни учрѣждения, които ние имаме: тогава ние бихме били по-близо до истината. Както и да е, и туй, което е казано, е достатъчно. Азъ нѣма да се мъча да допълвамъ казаното отъ г. министра на финанситъ, а ще се възползувамъ отъ случая само да констатирамъ съ задоволство тази благоприятна въ икономическо отношение година. Това, обаче, никакъ не ни дава право да бждемъ разпуснати въ харченето на народната пара. Ако г. министърътъ на финанситъ ни доказа по най-осезателенъ начинъ, че производството на страната върви успѣшно, на прѣдъ, че нашиятъ търговски балансъ върви усилено, че разрабътването на страната върви твърди усилено — всичкитъ тия отрадни явления ни даватъ право да се запитае: коя е тѣхната причина? И моятъ отговоръ е слѣдующиятъ. Нарасналитъ нужди на населението го принуждаватъ да произвежда, принуждаватъ го да достига до този търговски балансъ. Е добръ, ако нарастналитъ нужди на населението ни показватъ, че то се стреми къмъ по-голъмо разработване на своитъ сили, на своитъ земи, на своитъ срѣдства, слѣдва ли отъ това ние да считаме, че именно сега е врѣме тукъ да се спремъ и да кажемъ, че съ тия срѣдства трѣбва да се задоволимъ и за по-нататъжъ ние не трѣбва да се погрижимъ, или пъкъ, ако се погрижимъ, то за културнитъ нужди всѣкога да прибѣгваме само къмъ заеми? Напр., азъ не съмъ поклонникъ на постройката на шосета чрѣзъ заемъ. Опитътъ, който имаме, е твърди печаленъ. Азъ мисля, че по-добъръ щѣше да бжде, ако кредитътъ, който г. финансовиятъ министъръ специализира за изплащането на окупационния дългъ къмъ руското правителство за Източна-Румелия отъ редовния бюджетъ, се посрѣща отъ заемъ, а сумитъ отъ редовния бюджетъ можеха и трѣбва да бждатъ употребени за културни пѣли. Азъ мисля, че културнитъ нужди на България не сж се свършили, а, напротивъ, сж въ своето зачало.

И ако казахъ прѣди, че имаме срѣдства, за да се намѣрятъ пари за посрѣщането на тия културни нужди, тѣ сж именно въ поземелния данѣкъ и въ създаването монопола на тютюна. Сега азъ ида да поддържа смѣната тая мисль и пакъ заявявамъ, че когато дойде редъ да се разиска този въпросъ, азъ имамъ данни, които ще изложя по-подробно и ще се постарая да убѣдя противникитъ на тази моя мисль. Азъ мисля, че тѣмо сега, когато се разглежда законопроектътъ за прогресивно-подоходния налогъ, е врѣме да се разгледа и въпросътъ за поземелния данѣкъ, за да бждатъ тѣзи два законопроекта единъ законъ, а не да правимъ единъ законъ за хората, които живѣятъ по градината, и другъ законъ за хората, които живѣятъ по селата. Ние сме еднакви граждани на България, синове сме на едно и сѣщо отечество, всица трѣбва еднакво да обичаме отечеството си и еднакво трѣбва да носимъ тежобитъ. Ако се приеме по принципъ, че този прогресивно-подоходенъ налогъ ние трѣбва да го приложимъ прогресивно, той трѣбва да бжде понесенъ еднакво отъ цѣлото население; защото, ако е право, че по-големата частъ отъ населението е земеделско, че върху това земеделско население ще падне по-големата частъ отъ този общъ данѣкъ, то естествено е, че и по-голяма частъ отъ населението ще извлича по-голяма облага отъ държавнитъ приходи. И азъ мисля, че не съмъ далечъ отъ цифрата, която казахъ тогава и която, слушамъ, се поддържа отъ двамата господа прѣждеговоривши оратори. Ние, безъ да обрѣменимъ нѣкакъ чувствително населението, ще имаме единъ доходъ най-малко отъ 18—20 милиона лева, а такъвъ единъ ежегоденъ приходъ не трѣбва да бжде занѣмаренъ, защото той отговаря на единъ заемъ отъ 400 милиона лева. Азъ мисля, че той ще ни даде възможность да посрѣщаме назрѣлитъ нужди и не ще бждемъ принудени да плащаме скъпи материяли, скъпа работа, скъпи прѣдприятия, когато ние правимъ голѣми заеми и въ една година искаме да извършимъ всичко наеднѣжъ. Азъ мисля, че именно шосетата трѣбва да се строятъ отъ редовния бюджетъ, и да се строятъ постепенно и плавно.

(Прѣдседателското мѣсто заема подпрѣдседателъ г. М. Маджаровъ)

Сега, г. г. народни прѣдставители, ще ми позволите да кажа и нѣщо по изпълнението на бюджета. Ще ме извинятъ господа отъ демократическия лагеръ, ако азъ повече тѣхъ поналегна. Причината е слѣдующата. Тѣ сж хората, които стояха по-близо до народа и тѣ не могатъ да се извиняватъ съ това, че прѣждебвишето стамболовистко правителство дѣйствувало така; не е извинение да се каже, че сегашното правителство прѣписало тѣхния бюджетъ, а тѣ — стамболовисткия бюджетъ.

М. Такевъ: Г. Теодоровъ го каза.

Н. Константиновъ: Г. Малиновъ го каза. — Азъ имамъ случай да чуя тукъ не за пръвъ пѣтъ, че искатъ факти, и затуй азъ ще кажа фактитъ, които зная по това. Не е въпросътъ сега, да-ли бюджетътъ е искренъ или не, защото този въпросъ се разрѣши оня денъ — доколкото азъ можахъ да чуя отъ г. Малинова, той призна, че и неговиятъ и сегашниятъ бюджетопроектъ не сж искрени — но ние знаемъ, че въ демократическо врѣме се говорѣше за реаленъ бюджетъ и затова азъ бихъ желалъ да чуя, да-ли сегашниятъ бюджетопроектъ е реаленъ. И споредъ моето дълбоко убѣждение, г. министре, бюджетопроектътъ, който е прѣдставенъ сега — билъ той прѣписанъ отъ демократическия бюджетъ, билъ той съставенъ отъ васъ — е нереаленъ. За да Ви докажа, че той е нереаленъ, азъ ще Ви посоча само на двѣ пера. Първото перо е, че Вие увеличавате

въ военния бюджетопроект числото на войниците съ 5.000 души; сега Вие прѣдвигате 59 хиляди и нѣколко души — близо 60.000 души. Ако ние по силата на обстоятелството, че е имало поскъпване на живота, сме длъжни да приемемъ едно увеличение на заплатитѣ на чиновницитѣ и ако такова едно увеличение на заплатитѣ на чиновницитѣ е поставено въ вашитѣ бюджетопроекти, естествено е, че трѣбва да се помисли да се увеличи и перото за храна на солдатитѣ. Това го казахъ по-рано, поддържамъ го и сега. И ако Вие прибавите сега за храна само още по 20 ст. на човѣкъ, вамъ Ви сж потребни най-малко три и половина милиона лева. Това е една празнота въ бюджетопроекта.

Министъръ Т. Теодоровъ: Значи, параграфътъ за храна на войницитѣ е малъкъ.

Н. Константиновъ: Да, параграфътъ за храна на войницитѣ е малъкъ и той трѣбва да бѣде увеличенъ. Ние стоимъ съ 45—47 ст. за храна на солдатитѣ въ течение на 30 години, а оттогава насамъ увеличиха се заплатитѣ на всички служащи и чиновници въ България, ако не съ повече, поне съ 40%; обаче, такова внимание не е имало къмъ храната на солдатитѣ, на войницитѣ. И азъ мисля, че съ сегашната сума не е възможно да се даде достатъчна храна на войницитѣ, а още повече на войницитѣ, които служатъ въ артилерията, въ пѣхотата и въ кавалерията. Ние, всинца, които сме тукъ, или повечето отъ насъ сме минали прѣзъ войската; ние знаемъ тежеститѣ на службата въ войската. А тѣзи, които сж служели на коне въ артилерията или въ кавалерията, знаятъ, колко е тежка тази служба, знаятъ, че нахраненъ единъ войникъ съ 47 ст. храна, не може да одържи три коня да ги заведе на водопой. Но въ тѣзи подробности не искамъ да влизамъ сега.

Втората празнота въ бюджетопроекта, която показва, че той не е реаленъ, се потвърждава отъ всичкитѣ данни, които Вие вчера ни казахте, г. министре, за това, що се е харчило за войската. И тази година ние прѣдвигаме въ военния бюджетопроектъ 40.000.000, а завчера се доказа, че не сж достигали и военниятъ бюджетъ е допълванъ отъ свѣрхсметни кредити 3½ милиона по-миналата година, миналата сжщо, и по-нататъкъ сжщо, а че и завчера гласувахме 3.800.000 л. Азъ казвамъ, че най-малкиятъ бюджетъ, който трѣбва да съответствува на числото 60.000 души, която войска издържаме сега, е 50 милиона, при най-оскъднитѣ условия, а би трѣбвало да бѣде 55 милиона, защото нашата войска не трѣбва да бѣде така разпръсната, както е сега, като едно чергарско племе. Тя трѣбва да си има своитѣ складове, тя трѣбва да си има своята дислокация, тя не трѣбва да се прѣнася тукъ-тамъ, по прицѣвкитѣ на този или на онзи партизанинъ, на туй село или на онзи градъ, дѣто имало приятели на правителството, или дѣто имало казарма; тя трѣбва да дислоцира споредъ нуждитѣ, споредъ заповѣдитѣ за отбраната на отечеството. Ние всинца знаемъ вече враговетѣ на отечеството нахдѣ сж; ние не можемъ да стоимъ въ тази мъгла, въ това самооблъщение, въ каквото бѣхме прѣди 35 години; ние знаемъ, кѣдѣ сж нашитѣ врагове; ние сега знаемъ нахдѣ трѣбва да направимъ нашата отбрана и, като е тѣй, азъ мисля, че ние не можемъ да прѣнебрегнемъ свѣрнатъ частъ на България, защото, споредъ моето убѣждение — да не се бъркамъ въ външната политика, нито се занимавамъ съ външна политика, но азъ не мога да се помира съ тая мисль: или да държимъ войска споредъ нуждитѣ на народната отбрана, или само 1%, споредъ закона — македонскиятъ въпросъ ще бѣде разрѣшенъ прѣзъ Букурещъ, въ Букурещъ. Но това е работа на бъдещето, работа на хората,

които се занимаватъ съ народната отбрана, и азъ бихъ желалъ...

Х. Поповъ: Пояснете се. То е много желателно.

Н. Константиновъ: Това е много ясно: пътятъ за Солунъ е прѣзъ Букурещъ. Това е моето мнѣние.

Х. Поповъ: Защо?

Н. Константиновъ: Когато бѣда министъръ на външнитѣ работи, тогава ще Ви обясня.

Х. Поповъ: Тѣй ли? Тогазъ никогашъ нѣма да станете министъръ на външнитѣ работи.

Н. Константиновъ: Значи, нѣма да получите обяснение.

Х. Поповъ: Тя е погрѣшна идея.

Н. Константиновъ: И ако е тѣй, г-да, когато ние знаемъ нахдѣ се намиратъ нашитѣ неприятели, нашата войска трѣбва да бѣде дислоцирана споредъ туй, а не споредъ мѣстата, кѣдѣто се намиратъ казарми, или тамъ, кѣдѣто се намиратъ приятели партизани на правителствата. И затуй азъ мисля, че сумата за издържка на такава една армия, каквато се прѣдвигда въ бюджетопроекта, трѣбва да бѣде не по-малко отъ 55 милиона. Ней трѣбватъ и военни складове, ней трѣбватъ и военни съоръжения, подиръ туй, безсмыслино, и Министерството на общественитѣ сгради ще дойде да помогне за усиляването бойната сила на войската, прѣзъ това, че то ще строи пѣтища, ще строи мостове, защото, ако ние мислимъ, че нашата войска ще се засили само съ това, че ще ѝ купимъ топове, пушки и ще натѣпчемъ складоветѣ съ патрони, съ динамитъ и съ не зная какви си взривни вещества, и да нѣмаме възможностъ да изнесемъ изъ складоветѣ тия военни припаси, да не можемъ да ги прѣнесемъ отъ едно мѣсто на друго, затуй, че нѣмало мостове или че нѣмало рампа на гарата на желѣзницата, тая войска не е толкова силна, не е толкова страшна; тя може да си остане само съ складоветѣ. Ето защо азъ считамъ, че въ това отношение бюджетътъ не е реаленъ.

Азъ ще се повърна по-сетнѣ да кажа, какво е моето мнѣние и по другитѣ служби, които сж прѣдвидени по Военното министерство; то е вече второ-степененъ въпросъ. Сега, азъ искамъ да се спра върху обстоятелството, че народната пара не се разходва съгласно прѣдписанията, които ни дава конституцията, или ние, като не спазваме формитѣ, прѣдвидени въ конституцията за разходването на народната пара, даваме възможностъ да се изразходватъ повече милиони безполезно, даже, ако щете, вѣдно, вѣдно въ смисълъ на създаване, развѣждане корупцията въ страната. Имахъ случай да видя тази книжка отъ г. Пиперова „Безредието въ държавнитѣ финанси“ и тя ми направи много добро впечатление; съвѣтвамъ ви, г-да, да я прочетете. Вие ще видите, че нашето право по бюджета, което е, тѣй да се каже, главното право на народното прѣдставителство, главното право на народа — най-свѣщенното конституционно право на народа е бюджетътъ — съ редъ мѣроприятия, съ закони е унищожавано. Системата за управлението на държавното стопанство, която днесъ остава неприложена, е очертана въ слѣднитѣ кжси и ясни разпореждания въ конституцията: (Чете) „Бюджетътъ се прѣдстави на Народното събрание за разглеждане ежегодно“; това е чл. 119. А чл. 124 казва: (Чете) „Ако би не въ периода на засѣданията на Събранието да се види, че е нужно да се направи за държавата заемъ, за покриване на извънредни разноски, които не могатъ да се оставятъ запослѣ, то се свиква неза-

бавно Народно събрание извънредно“. И ако би било невъзможно такова свикване да стане наскоро, то пакъ конституцията е прѣдвидѣла правото на надлежното министерство, заедно съ царя, да разрѣшаватъ кредити до три милиона. Обаче всичкитѣ тия права на народа, всичкитѣ тия права на Народното събрание, които трѣбва да стоятъ въ Сѣмъната палата — прѣдвидена въ конституцията — по-рано бѣха суспендирани съ единъ законъ, като бѣха отнесени въ Министерския съветъ, а въ послѣдствие, като се отмѣни това, отнесоха ги чрѣзъ закона за отчетността по бюджета въ Министерството на финанситѣ, откогато се и създаде въ това министерство отдѣлението за държавното смѣтководство. И вие въ това отдѣление за държавното смѣтководство ще намѣрите всичката корупция; тамъ вие ще намѣрите незачитане на конституцията, тамъ вие ще намѣрите фалшифициране на бюджета, ще намѣрите фаворизация, ще намѣрите увеличаване на заплати свършено неправилно и неразумно, ще намѣрите създаване на длѣжности съвсѣмъ ненужни. Вие ще намѣрите въ тази книжка на г. Пиперова, че, по силата на такова безалаберно отнасяне съ държавнитѣ финанси, отъ 1889 г. до 1908 г., за послѣднитѣ 20 години, равностѣката по бюджета на нашето държавно стопанство трѣбваше да се приключи съ 67.624.933 л. повече приходъ отъ произведения разходъ. Това, което вчера ни каза г. министърътъ на финанситѣ, че винаги нашитѣ бюджети сѣ се сключвали съ излишъци, то е вѣрно; обаче, прѣдъ видъ сключенитѣ бюджети сѣ излишъци, ние сме харчили паритѣ безконтролно по силата на тия създадени учрѣждения, непрѣдвидени отъ конституцията, и които, както казахъ въ първата си рѣчь, сѣ турили Сѣмъната палата като подвѣдомствено свое учрѣждение: намѣсто Сѣмъната палата да контролира Финансовото министерство, работата излиза сега, че смѣтководното отдѣление при Финансовото министерство контролира Сѣмъната палата. И работата е дошла дотамъ, че, както ви говорихъ по-завчера, ние, считайки себе си неотговорни, затуй, защото всѣкога болшинството одобрява и рѣкопלטъ на исканията на министритѣ, достигнахме дотамъ, што сѣ заеми да изплащаме купуването на маси и масилници, сѣ заеми да изплащаме разходи по увеличаване заплатитѣ си въ видъ на командировки, сѣ заеми, казвамъ, да правимъ разходи, такива, които сѣ изрично запрѣтени отъ конституцията, като неприети по редовния бюджетъ, и това сѣ подъ форма на стари дългове, както ви казахъ при разискванията по отговора на тронната рѣчь.

Сега, искамъ да допълня, че подъ формата на стари дългове сѣ изплащани разходи, направени прѣзъ 1909 г., сѣ заема сключенъ прѣзъ 1910 г. (Чете) „Въ свѣрхсмѣтния кредитъ на сума 31.032.894 л., утвърденъ съ указъ № 23 отъ 21 мартъ 1910 г., е казано, че сумитѣ ще се турятъ на разположение за изплащане разходи по разнитѣ министерства, извършени прѣзъ минали години, бюджетнитѣ упражнения на които сѣ приключени“. — Като знаете, обаче, че бюджетътъ за 1909 г. не можеше да бѣде приключенъ по-рано отъ 30 юний 1910 г., то естествено нѣщо е, че вписването въ този свѣрхсмѣтенъ кредитъ на разходи, направени прѣзъ 1909 г., бюджетното упражнение на която не е било приключено, е едно прѣстѣпление, е едно голѣмо прѣстѣпление. — „За да се види, че нито отъ финансовиятъ министъръ, нито въ Народното събрание се проучватъ пригответитѣ отъ чиновницитѣ законопроекти за свѣрхсмѣтни кредити, достатъчно е да обърнемъ единъ листъ и да намѣримъ само на стр. 3 на закона единъ разходъ отъ 7.892.275 л., съ който е била ангажирана държавата извънъ бюджетнитѣ кредити прѣзъ 1908

и 1909 г. Но не е само този разходъ отъ 1909 г. туренъ между разходите отъ сключени бюджетни упражнения. На стр. стр. 7 и 8 отъ сѣмъния законъ, подъ наименованіе разходи „за разни години“, стои една сума отъ 133.995 л., въ която влизатъ разни разходи, извършени прѣзъ 1909 г. Това потайно вмѣкване на разходи, направени извънъ бюджета, е най-невѣщното заблуждение на Народното събрание. Въ тия свѣрхсмѣтни кредити, утвърдени съ укази № № 22 и 23/1910 г., има прокарани съвсѣмъ нередовни разходи, направени извънъ бюджета, за които никой другъ министъръ на финанситѣ не би поискалъ кредитъ за изплащането имъ, освѣнъ онзи, който дѣйствува само като посрѣдникъ, като прѣдставя на Народното събрание всички работи, приготвени отъ други хора, безъ собствено проучване и познаване на работата“ и т. н. разсѣждава г. Пиперовъ и много справедливо, и твърди законно. Ако ние, прочее, слѣдваме този начинъ на пражосване народната пара, естествено е, че ние нѣмаме никакво морално право да облагаме този народъ съ данъци и тогава ще се оправдаятъ всичкитѣ наши демагогии тукъ — да плачемъ за милия народъ. Отъ тази брошура се вижда, че (Чете) „Разходите по свѣрхсмѣтнитѣ кредити подъ № № 22 и 23 отъ м. мартъ 1909 г. не сѣ направени само въ миналото, не сѣ дѣло само на други правителства. По-голѣмата частъ отъ тия разходи сѣ направени прѣзъ 1908 и 1909 г. Двата свѣрхсмѣтни кредити възлизатъ на 34.355.025 л. Отъ тази сума 19.350.878 л. сѣ ангажирани извънъ бюджета за разходи прѣзъ 1908 и 1909 г., а 15.004.217 л. оставатъ за неизплатени работи и доставки отъ 1899 до 1907 г. включително. Разходите, направени прѣзъ 1908 и 1909 г., разпрѣдѣлени по министерства, ни даватъ слѣдния резултатъ: Военно министерство — 11.059.271 л.; Министерство на общественитѣ сгради, пътищата и съобщенията — 3.699.335 л.; Финансово министерство — 3.128.081 л.; Министерство на търговията и земледѣлието — 541.271 л.; Министерство на външнитѣ дѣла и на изповѣданията — 421.614 л.; Министерство на вътрѣшнитѣ дѣла — 311.120 л.; Министерство на правосъдието — 148.993 л. и Министерство на просвѣщеніето — 48.293 л.“ Вие ще кажете: това е за миналото време, пѣкъ най-сетѣ ако демократитѣ сѣ правили тъй, ние нѣма защо да правимъ така. Азъ мисля, че ние трѣбва да търсимъ поука отъ миналото, за да сме сигурни, че нѣма да правимъ това за въ бѣдѣше.

Азъ ще ви прочета още единъ курьозъ, въ края на тази брошура, който е много интересенъ: (Чете) „На стр. 40, пореденъ № 234, отъ свѣрхсмѣтния кредитъ № 22/1910 г. сѣ прѣдвидени 25.000 л. за изплащане дългове, оставали отъ командировки по служебни работи на Финансовото министерство. При тази цѣлостъ и лаконичностъ въ редакцията, всѣки може да помисли, че прѣдвидениятъ кредитъ за командировки по бюджета на 1908 г., може-би, нарочно е оставенъ недостатъченъ, за да се спѣне правителството. Като разгърнемъ документитѣ, ние намираме разходи, които съвсѣмъ не говорятъ въ полза на подобно прѣдположение. Между другитѣ разходи, изплатени сѣ отъ този кредитъ 2.340 л. на четирма старозагорски граждани (640, 400, 1.000 и 800 л.), които били участвували като съвѣтници на финансовия инспекторъ, натоваренъ съ ревизията на Старозагорската градска община. Тия четири лица сѣ употребили 284 надниции за съвѣтване инспектора за успѣшното изпълнение на работата си. Отъ този разходъ може да се сѣди не само за естеството на цѣлия дългъ отъ 25.000 л., но и за всички дългове, направени прѣзъ 1908 г.“

Тукъ имамъ едно пояснение на кои господа сѣ били дадени тия пари и по-колко на всѣки единъ: на Христа Кожухаровъ, адвокатъ, съ платежна заповѣдъ № 1.668 отъ 5 априлий 1910 г. — 1.000 л.; на

Ивана Кутевъ, адвокатъ, съ платежна заповѣдь № 1.786 отъ 8 априлий 1910 г. — 800 л.; на Йовча Христовъ съ платежна заповѣдь № 3.183 отъ 9 юний 1910 г. — 640 л.; за четвъртия не можахъ да направя справка — ще ме извините.

Д-ръ В. Радославовъ: Съ социалисти.

Н. Константиновъ: Не зная, г-да, дали тѣ сж социалисти или какви сж исти, обаче фактъ е, че тѣ сж българи, и каквито българи сж тия, които сж разрѣшили кредита, сжщо такива българи сж и ония, които сж подписали платежнитѣ заповѣди; фактъ е, че въ нашето държавно смѣтководство се развѣжда и развива корупцията, и именно отъ тамъ. Всѣки ще отнесе вината върху своя подчиненъ, а народътъ само ще плаща.

Д-ръ В. Радославовъ: Били социалисти, били каквито и да е „исти“.

Н. Константиновъ: Искамъ да обърна вашето внимание още и на друго едно обстоятелство. До каква степенъ се постѣпва безъ свѣянъ при оправдаването или при разходването на държавната пара, или при ангажирането на държавнитѣ сръдства, азъ ще обърна вашето внимание на послѣдния сключенъ заемъ за Българската народна банка отъ 30 милиона лева съ Verkehrsbank. По-рано, прѣзъ 1886 г. имаше сключенъ заемъ и другъ прѣзъ 1892 г.; и въ единия, и въ другия случай имаше законъ; този законъ мина прѣзъ Народното събрание, одобри се отъ него и тогава се сключи заемътъ. Сега, обаче, при възмжжаването на България, когато имаме случая да чуемъ, че даже водителътъ на стамболовиститѣ Д. Петковъ казва: „ние сега поумнѣхме“, когато ние имаме най-голъма надежда, че демократическото правителство ще спазва законитѣ, то, напротивъ, допусна, щото Българската народна банка да сключи единъ заемъ прѣзъ 1909 г. отъ 30 милиона лева, безъ всѣкаквъ законъ, безъ всѣкакво знание на народното прѣдставителство.

М. Такевъ: Г. Константиновъ! Ако ми позволите, да Ви прѣкъсна. Отворете закона за банката и тамъ ще намѣрите на какво основание банката оклучи заема безъ специаленъ законъ. Тоя заемъ е съ заложни облигации, каквито Българската народна банка може да издава. Та недѣйте говори работи, които не сте провѣрили.

Н. Константиновъ: Ние тукъ нѣма да се разправаме; Вие ще ми отговорите, г. Такевъ.

М. Такевъ: Извинете.

Н. Константиновъ: Азъ това искамъ да кажа, че се създаватъ специални закони за нарушение на народнитѣ права, за нарушение конституцията.

М. Такевъ: Напротивъ; заемътъ на Българската народна банка съ Verkehrsbank почива на чл. 2 отъ закона за банката.

Н. Константиновъ: Ако е въпросъ да се занимаваме съ въпроса за банката, азъ бихъ попиталъ и бихъ молилъ г. министра на финанситѣ да се занимае съ слѣдующото положение: на какво законно основание банката е платила по сждъ на Момчилова 390.000 л. комисиона, задѣто този послѣдниятъ — възъ основа на сключенъ договоръ ли? — е ходатайствувалъ прѣдъ държавата да даде петъ милиона лева по прѣдприятието на Стефана Симеоновъ. И това трѣбва да бжде на законно, основание. Азъ имамъ и други такива бѣлѣжки, но тѣхъ искамъ да оставя за другъ случай.

Тукъ, прѣди малко ни се говори за Кооперативната банка и пакъ отъ страна на г. г. демократитѣ ни се направиха възражения за тази банка. Азъ не искамъ да се впускамъ въ подробности въ нейнитѣ операции, защото зная и слушамъ до каква степенъ се оплакватъ нейнитѣ клиенти, но сега-засега искамъ да изтъкна само слѣдующето: (Чете) „Сега ще се ограничимъ“ — казва единъ приятель — „да констатираме, че, благодарение на тая кредитна политика, добититѣ резултати сж много интересни: отъ зедемъ милиона кржгло капиталъ, Кооперативната банка е пласирала 626.599-74 л., а е изразходвала за общи разноски 101.419-91 л.“ Това показва доколко славна дѣятелностъ има тази банка и какво въодушевява нейното управление: капиталътъ носи, ще идемъ отъ него.

М. Такевъ: Тя сега се обзавежда, бе джантъмъ!

Н. Константиновъ: Това го пише българската преса. Тукъ имамъ друга една бѣлѣжка пакъ по отношение тази банка. Въ нея е казано: (Чете) „Нашитѣ кооперации, за жалостъ, сж закарани тъкмо въ пътя на тѣй нареченитѣ Ссудосберегателни каси и на насъ остава само да внимаваме и да контролираме непрѣстанно тия кооперации, за да не се разграбятъ капиталитѣ на Земледѣлската банка отъ дерибейтъ на кооперацията и да не завършатъ съ скандаленъ крахъ по подобие на своя прототипъ въ Русия.“

Д-ръ В. Радославовъ: Кой пише това?

Н. Константиновъ: Това го пише г. Габе.

Д-ръ В. Радославовъ: Специалистъ.

Н. Константиновъ: Да, единъ специалистъ по тѣзи въпроси. (Продължава да чете) „Нашето мнѣние, прочее, е, че тъкмо това положение на нашитѣ „кооперации“ е накарало ръководителитѣ на Земледѣлската банка да създадатъ отдѣленъ, новъ институтъ, като пожертвуватъ за тая цѣль три милиона лева, и да се отгърватъ отъ своето ненаситно отроче, вѣчно вживаваще „пари и пари“! . . . Оттукъ и произхождението, скръбното, нека признаемъ, произхождение на Кооперативната банка“. По-нататъкъ той ни казва: „Има ли тя, слѣдователно, raison d'être?“ Отговори: „Не. Защото не е рационално да създаваме сѣмни институти, за да поддържаме живота на едни паразити, родени да хранятъ само себе си!“

„Но нѣкои ще ни кажатъ, може-би, нѣщо за нейнитѣ други „важни“ функции, като крѣпителка на нашитѣ популярни банки и институти за градобитнина и застраховане добитъка отъ моръ. На такива ще отговоримъ, че кредитирането на популярнитѣ банки не е нейна работа, а на нашитѣ народни кредитни институти, а по поводъ на послѣднитѣ двѣ „функции“ — че тѣ сж измислица на плиткъ умъ и убого знание на дѣлото“.

Колкото се касае по въпроса за градобитнината, ще ми позволи и г. Яблански да не се съгласа съ него. Сжществующиятъ по-рано законъ за градобитнината не пропадна по силата на това, че бѣха малки преминитѣ, ами пропадна по силата на това, че бѣха прѣдвидени сжщитѣ такива манипулации, каквито сега се прѣдвиждатъ въ Кооперативната банка за обезщетение пострадалитѣ отъ градобитнина; сжщитѣ тѣзи манипулации по опрѣдѣлене възнагражденията, които тогава сжществуваха, и сега сж прокарани. Азъ имамъ една бѣлѣжка за нѣкои такива случаи, които бѣлѣжка мога да доставя на господата, които се интересуватъ, за да видятъ какъ се опрѣдѣлятъ възнагражденията отъ сегашната Кооперативна банка, и различаватъ ли се много отъ тия

манипулации, които ставаха по стария законъ за градобитнина.

Д. Яблански: Ама азъ именно това искамъ — да се поправи законътъ.

Н. Константиновъ: Сега, г-да, като свършвамъ съ апелъ, че не трѣбва да се управлява нашата държава съ свѣрхсмѣтни кредити и като се надѣвамъ, че тази моя искрена изповѣдь ще бѣде взета въ внимание, азъ ще прѣмина къмъ другъ единъ въпросъ, къмъ въпроса за уреждането на службитѣ въ нашитѣ нови министерства, както се създадохъ сега по рѣшение на великото Народно събрание, защото отъ бюджетопроектитѣ, както сж прѣдставени, виждамъ едно несъгласие съ мнѣнията, изказани въ великото Народно събрание и, ако щете даже, съ рѣшението на великото Народно събрание. Тамъ се казва, че опрѣдѣлянето на службитѣ, какъ тѣ ще бѣдатъ разпрѣдѣлени, ще стане въ послѣдствие съ законъ или правилникъ. Такъвъ единъ законъ или правилникъ нѣма, но, разбира се, рѣшението на Министерския съвѣтъ въ случая ще трѣбва да замѣни този законъ или правилникъ засега. Прѣдъ видъ, обаче, че приетото отъ начало разпрѣдѣление на службитѣ въ послѣдствие мѣчно може да се поправи, азъ бихъ желалъ да изслушате моето мнѣние по този въпросъ и, ако обича, Народното събрание да го усвои, и въ бюджетарната комисиия да се поправи това. Увѣренъ съмъ, че съ това ние ще направимъ нѣщо добро. За да не бѣда, обаче, злѣ прѣтълкуванъ, или неясно изказанъ, азъ написахъ това мое мнѣние и ще ви го прочета, а слѣдъ това ще го дамъ на г. г. стенографитѣ. (Чете)

„По организацията на двѣтъ министерства.

„I. Министерство на общественитѣ сгради, пѣтицата, съобщенията и благоустройството.

„II. Министерство на желѣзницитѣ, пошитѣ и телеграфитѣ и дунавската флотилия.“

Тукъ ще ми позволите една малка бѣлѣжка. Азъ считамъ, че дунавската флотилия, сега-засега, както е въ Военното министерство, тя не може освѣтъ да прави на Военното министерство единъ тежъкъ тормозъ. И ако дунавската флотилия бѣде турена на разположението на Министерството за експлоатацията на желѣзницитѣ, тя ще бѣде експлоатирана едно-врѣмено съ желѣзницитѣ; една на друга ще дойдатъ въ помощъ, ще улесни каботажната служба, ще улесни пограничната стража, ще улесни още, въ добавъкъ на туй, и нашата търговия, която може въ бѣдѣ да вземе направление, било надолу по Дунава, било нагорѣ по Дунава. (Чете)

„Народното прѣдставителство въ V-то велико Народно събрание, подчерта важността на техническитѣ служби, създадени у насъ за културното развитие на страната ни, и за да имъ прѣдаде по-големо внимание и възможностъ за по-силно развитие и по-голяма интензивностъ, създаде горнитѣ двѣ министерства, вмѣсто съществуващото досега едно, и за рационалното организиране на разнитѣ технически служби и тѣхното поддѣление подъ върховното управление на тия двѣ министерства, желателно е да се придържаеме о слѣдующитѣ принципиални съображения, диктувани отъ интереса на самитѣ работи:

„1. Въ двѣтъ министерства службитѣ така да се разпрѣдѣлятъ, че всѣка една отъ тѣхъ, по възможностъ, да поема онѣзи служби, които иматъ една по-силна възможностъ и връзка помежду си.

„2. Всѣка една служба, която прѣдставлява една опрѣдѣлена специалностъ, да се не спѣва въ своя развой отъ друга, а да дава пълнѣнъ просторъ за работа и специализуване на своя персоналъ. Изобщо,

всѣка служба да борави сама и изключително по своята материя, безъ да се бърка въ чужди области, и по този начинъ да се раздвойватъ силитѣ, което ще спѣва успѣха и усѣвършенствуването имъ.

„3. Групиранката да отговаря на срѣдствата на страната, да не се създаватъ излишни служби или такива, които да си засѣгатъ функциитѣ и да обуславятъ излишенъ персоналъ.

„4. Да се иматъ тѣзи връзки и за въ бѣдѣ при развитието, като не се прѣнебрѣгва и сегашната система на службитѣ, ако тя — системата — е могла да ни доведе до заключение, че тѣхната взаимностъ е наложителна и е отъ полза, както за тѣхъ самитѣ, така и за страната.

„Водимъ отъ горѣизложенитѣ съображения и като вземамъ подъ внимание и опова, що се говори на инженерния конгресъ, станалъ прѣзъ послѣднитѣ дни на мѣсець октомврий, намирамъ за пѣлосъобразно да се подѣлятъ всички технически служби въ двѣтъ министерства, както слѣдва:

„I. Министерството на общественитѣ сгради, пѣтицата и благоустройството да поеме всички технически работи въ страната ни, които иматъ за задача да се изучава и строи нѣщо, било то: здания, шосета, желѣзници, мостове, пристанища, разни инсталации и пр., и възъ основа на този принципъ, това министерство трѣбва да обема слѣдующитѣ служби: 1. Архитектура; 2. Мостове и шосета; 3. Снимки и регулации; 4. Водни страни, водни течения и постройка на пристанища; 5. Водоснабдяване, канализация, индустриални заведениия, електротехника и надзоръ; 6. Мини, кариери и минерални води“ — изключвамъ експлоатацията на минитѣ — „7. Желѣзнопътно изучаване и постройка; и 8. Кадастѣръ.

„II. Министерство на желѣзницитѣ, пошитѣ и телеграфитѣ да поеме службитѣ на поддрѣжката и експлоатацията на желѣзницитѣ и пристанищата, изобщо казано, комерческата частъ на желѣзницитѣ и пристанищата, както и управлението на пошитѣ, телеграфитѣ и телефонитѣ. Тогава въ това министерство ще влизатъ слѣдующитѣ служби: 1. Експлоатация и поддрѣжка на желѣзницитѣ, дунавската флотилия и пристанищата съ отдѣления: тарифно, материално, движение, тракционно и плавателна служба; 2. Управление на пошитѣ, телеграфитѣ и телефонитѣ“ — съ всички негови подраздѣления.

„Забѣлѣжка. Употрѣбявамъ общата дума „служби“, и отъ ревизията на самата работа зависи да се наименува тя отдѣление, отдѣлъ или дирекция“ — или инспекторатъ, или както щете.

„Нѣкои искатъ, што изучаването и постройката на желѣзницитѣ да бѣде въ Министерството на желѣзницитѣ — като изтъкватъ свръзката между постройката и поддрѣжката на желѣзницитѣ. Но въ отговоръ на това може да се каже, че още по-голяма е свръзката между изучаването на желѣзницитѣ и шосетата, общностъ на постройката и персонала, както и постройката на единѣ — шосетата — стои въ голяма свръзка съ постройката на другитѣ, т. е. желѣзницитѣ; а и интересътъ на самата работа изисква да бѣдатъ въ едно министерство, за да се даде директивата за постройка на артеритѣ на съобщенията ни отъ едно мѣсто, за да има една общностъ между шосейната и желѣзнопътната ни мрѣжи, и да не се строятъ желѣзници въ врѣда на шосетата, и обратно, но така взаимно да си услужватъ“. Да ви посоча единъ примѣръ. Линията Свищовъ—Левски биде сложена поради тази необходимостъ, върху общинското шосе Свищовъ—Бепдеръ. Така че сега нѣмаме шосе и ще трѣбва да правимъ ново шосе, когато имаме готово, направено. (Чете)

„Шосетата сж артеритѣ, които увеличаватъ доходността на желѣзницитѣ. А това най-рационално ще се постигне, когато изучаването и постройката,

както на посетата, така и на желѣзницитѣ, бѣде повѣрено въ едни раѣцѣ, подѣ една върховна власт. Въ такъвъ случай и персональтѣ нѣма да бѣде раздѣленъ на двѣ страни.

„Забѣлѣжка. Отдѣлението „мини и кариери“, досега се е числило къмъ Министерството на търговията и земледѣлието. Къмъ същото министерство, прѣзъ разни врѣмена, е създавано и служба за напояване чалтъцитѣ на Южна-България, за изсушаване блатата и закрѣпаване пороища; но тази хидравлическа служба, тъй да кажа, не е могла да вирѣе въ Министерството на търговията и земледѣлието и сѣ дохождали години, когато тя почти е бивала закривана, защото не ѝ е тамъ мѣстото.

„Тази служба най-добъръ ще се организира и ще се даде единъ тласъкъ на водното дѣло у насъ, само ако то се постави подѣ управлението на Министерството на общественитѣ сгради, както смѣ упоменали по-горѣ. Експлоатацията на минитѣ да остане въ Министерството на земледѣлието и държавнитѣ имоти. Укрѣпването на пороищата ще остане въ Министерството на земледѣлието, при горското отдѣление, което ще върви паралелно съ залѣсяването на тия пороища. Службата, искамъ да кажа, на водното дѣло, корегирание на рѣкитѣ да остане въ Министерството на общественитѣ сгради и благоустройството. Тукъ правя сега слѣдующето обяснение на службитѣ. (Чете)

„Службата „Архитектура“ ще обеме постройка и поддръжка на държавнитѣ здания“ — не изключвамъ даже и зданията по Военното министерство — „и контролата за строенето на частнитѣ: уреждане на архитектурни конкурси, строителна полиция и хигиена, контролъ върху паметници и старини. Начело на тия служби стоятъ архитекти.

„Службата „Мостове и посета“ да обема: изучаването постройката и поддръжката на всички пѣтища и мостове въ царството, били тѣ държавни или общински, безъ разлика, да-ли тия пѣтища сѣ посета прѣзъ населенитѣ мѣста, или сѣ улици прѣзъ населени мѣста — села или градове — както и всички тѣхни атрибути.

„Контролата върху прѣдприемачитѣ и частнопрактикующитѣ техници. Издаване позволителни и уреждане положението на техническия персоналъ въ свръзка съ законитѣ на страната. Начело на тая служба — мостове и посета — стоятъ инженери.

„Службата снимки и регулации да се занимава съ приготвяне и одобряване плановѣтъ на населенитѣ мѣста — плановѣтъ на селата и градовѣтъ — тѣхното регулиране и нивелиране, регулиране на частни дворища, улици и площади; начело на тия служби да стоятъ инженери-геодези, землемѣри.

„Службата водни строения, водни течения и пристанища или изобщо казано, хидравлическата служба ще обеме: постройка и поддръжка на всички държавни водни постройки и пристанищата — дунавски и морски. Контролата върху общинскитѣ и окръжнитѣ водни постройки, урегулиране на рѣкитѣ, изучаване водната сила и отводняване.

„Службата по хидрография, изучаване талвега на Дунава и опрѣдѣляне рѣчната граница между България и Ромѣния. Начело на тия служби стоятъ инженери.

„Службата водоснабдяване, канализация, индустриални заведения електротехника и надзоръ ще обематъ: водоснабдяването, каптирането, канализацията и освѣтлението на селата и градовѣтъ. Контролата върху всички индустриални заведения. Техническото опитване на строителнитѣ материали и контрола на разни парни и електрически машини — локомотиви, автомобили, котли, асансьори и пр. Начело на тия служби стоятъ инженери съ помощенъ персоналъ инженери-механици и електротехници.

„Службата мини, кариери и минерални води да обема проучване и изслѣждане на минитѣ, кариеритѣ и минералнитѣ води. Контрольтѣ върху каптиране и експлоатация на минералнитѣ води, издирване на природни богатства и химически апарати за изслѣждане безъ експлоатация минитѣ. Начело на тия служби стоятъ инженери минни и геолози.

„Службата желѣзнопѣтно изучаване и строене да се занимава съ изучаване и постройката на държавнитѣ желѣзници. Контрола върху постройката на индустриалнитѣ частни линии. Начело на тия служби стоятъ инженери.

„Службата кадастръ да се занимава съ кадастра на Царство България. Тази служба трѣбва да се създаде и почне своитѣ приготвителни и технически работи“. Поне отъ самото начало да не затруднява бюджета и да искаме всичката работа да се свърши изеднѣжъ, както имаше проектъ за това по-рано.

„Забѣлѣжка. Хидравлическото отдѣление и онова за мини и кариери се намиратъ сега подѣ вѣдомството на търговията и земледѣлието.

„II. Министерството на желѣзницитѣ, почитѣ и телеграфитѣ ще обема, както казахме, слѣдующитѣ служби:

„1. Поддръжане и експлоатация на държавнитѣ желѣзници и пристанища, дунавската флотилия, съ тракционно и тарифно отдѣление, материално, движение, плавателно и т. н. Начело на това отдѣление стоятъ инженери.

„2. Управление на почитѣ, телеграфитѣ и телефонитѣ въ царството. И така горѣспоменатитѣ служби прѣснати или съществуващи сега въ четири дирекции: 1. Дирекция на желѣзницитѣ; 2. Дирекция на почитѣ и телеграфитѣ; 3. Дирекция на мостове, посета и сгради; 4. Дирекция на постройкитѣ, на желѣзницитѣ и пристанищата ще се сгрупиратъ въ двѣтѣ министерства и то първитѣ двѣ въ Министерството на желѣзницитѣ, а послѣднитѣ двѣ въ Министерството на общественитѣ сгради.

„Споредъ този проектъ, всѣка една отъ горѣотбѣлѣзанитѣ служби би могла на първо врѣме да съществува като независима служба, но послѣ самитѣ условия, самата работа и самото врѣме ще ни покажатъ, да-ли всѣка служба ще трѣбва да се развѣва въ по-голѣми единици или нѣколко сходни да се сгрупиратъ въ една.

„Забѣлѣжка. Министерството на земледѣлието ще бѣде облекчено отъ хидравлическата техническа служба, както и отъ минната. Също и Военното министерство отъ дунавската флотилия, която ще бѣде използвана и експлоатирана, като ще дава възможностъ на същото Военно министерство да приготви запасъ войници и механици пилоти и пр. служби, необходими за флотилията и съ пѣлно познаване на Дунава. Отъ друга страна, такавата служба ще улесни пограничитѣ войски и власти, както и каботажната служба и ще бѣде готова за по-голѣма работа въ икономическата областъ на държавата“.

Това мнѣние азъ горещо поддръжамъ и прѣпорѣчвамъ на г. г. народнитѣ прѣдставители, така също и на бюджетарната комисиия, и се пада, че самото министерство не ще има нищо противъ да се уредятъ тия служби така разпрѣдѣлени между министерствата, за да не бѣдемъ принудени въ слѣдующитѣ години да правимъ нови измѣнения.

Тукъ азъ по-рано зачекнахъ, че смѣтководното отдѣление въ Министерството на финанситѣ е отдѣление, отъ което се разсажда корупцията. Не зная, да-ли ще намѣрите за удобно сега да ви прочета или да ви доизкажа всичкитѣ тѣзи случаи на корупции въ това отдѣление, но на първо врѣме азъ бихъ молилъ г. министра на финанситѣ да обърне вниманието върху едно писмо, адресирано до инспектора, или ревизора г. Соколовъ — когото не познавамъ — отъ единъ служащъ въ това отдѣление, нѣкой си Рай-

новъ, които е напусналъ службата си заедно съ други още троица души, . . .

Министъръ Т. Теодоровъ: Кога е напусналъ?

Н. Константиновъ: Прѣзъ 1910 г. — . . . поради това, че въ това отдѣление не е могълъ да доживѣе между разисквания протекционизъмъ и корупцията, която той е забѣлѣзалъ, и указалъ на такива случаи на протекционизъмъ и корупция отъ страна на началника на това отдѣление. Да-ли г. министърътъ се е заинтересувалъ, или е сторилъ нѣщо по това? Ако обича г. министърътъ, готовъ съмъ да му прѣдамъ това писмо.

Министъръ Т. Теодоровъ: Щомъ работата е за 1910 г., не мога да зная нищо.

Н. Константиновъ: Въ всѣки случай, би слѣдвало да се проучи. (Дава му писмото) Азъ имамъ тукъ маса бѣлѣжки, какво става въ това отдѣление, и ми е много мъчно, че съмъ принуденъ и въ случая да посоча на имена, за да не се каже, че голословно обвинявамъ, и то главно, ако щете, върху началника на това отдѣление, който е именно човѣкътъ, който развива този протекционизъмъ и тази корупция въ това отдѣление. Имамъ данни съ указания на дати и нумера. Имамъ данни, казвамъ, и не ща да прочета всички, а ще посоча само на нѣкой отъ тѣхъ.

Министъръ Т. Теодоровъ: За кой началникъ?

Н. Константиновъ: За началника на смѣтководното отдѣление г. Господиновъ.

Министъръ Т. Теодоровъ: На отчетността, а не на смѣтководното отдѣление, защото началникъ на послѣдното бѣше г. Сакаровъ.

Н. Константиновъ: То е безразлично. Визирани сж въ тия бѣлѣжки и двоицата. Че е съществувало такова нѣщо още прѣзъ 1910 г., г. министърътъ на финанситѣ е издалъ една заповѣдъ да се състави комисия въ съставъ отъ юрисконсулта Славчевъ, отъ началниците при Министерството на финанситѣ Чакаловъ и Червенаковъ, на която се възлага да проучи публикуванитѣ въ вѣстникитѣ статии, чрѣзъ които взаимно се обвиняватъ и осекърбяватъ нѣкои чиновници при министерството и да установи тѣхната виновностъ, като даде мнѣние какво трѣбва да се направи, за да се въведе по-добъръ редъ въ работитѣ между чиновникитѣ въ министерството. Както виждате, пълно самопризнание. По-нататъкъ за този Господиновъ е правено разслѣждане отъ бившия главенъ финансовъ инспекторъ, а сега началникъ на финансовата инспекция д-ръ Соколовъ, и отъ другъ единъ инспекторъ Стоевъ, за нѣкакви 500 л. похарчени нередовно. Истина е, че сумата е твърдѣ малка и тя не заслужава такова сериозно внимание; но азъ казвамъ, че такива малки суми могатъ да ни дадатъ поводъ да мислимъ, че сж вършени — не да мислимъ, ами констатирано е, че сж вършени — злоупотребления на общо основание. Касае се тукъ въпросътъ за нѣкаква си приятелска афера, по която е направилъ запитване бившиятъ бѣленски народенъ прѣдставител и на него е отговорилъ г. министърътъ на просвѣтата — тогава г. Мухановъ — че неговиятъ началникъ на счетоводството не е виновенъ, въ случая — въобще станали сж разисквания. Вихъ желалъ да се обърне внимание на това, за да се види, да-ли дѣйствително има такова нѣщо, което въ този свѣтъ го наричатъ фалшификация на бюджета.

Министъръ Т. Теодоровъ: То е още отъ врѣмето на Паякова, ако не се лъжа; много стара работа.

Н. Константиновъ: Прѣзъ 1909 г. е било — така е бѣлѣжката у мене. То се е заченало прѣзъ 1907 г., ако се не лъжа.

Г. г. народни прѣдставители! Азъ сѣ за дѣртли хора приказвамъ тукъ; всичкитѣ 34 милиона отъ засма, които прочетохъ, произлизатъ сѣ отъ това, че хората, които се намиратъ начело на тия отдѣления, сж въ състояние да заблудятъ когото щатъ отъ министритѣ.

Министъръ Т. Теодоровъ: Министритѣ сж виновни; не сж били заблудени, а съзнателно сж го вършили. Сега смѣнитѣ чиновници работятъ съвършено добросъвестно, не можете ги обвини въ нищо. И азъ ще ги държа, докато не се убѣдя, че нѣкой отъ тѣхъ е вършилъ нѣкога или върши сега прѣстѣпления. Чиновникътъ играе тѣй, както му свирятъ. Отговорността трѣбва да се сложи върху министра, а не върху чиновникитѣ.

Н. Константиновъ: Ако г. министърътъ настоява, че тия чиновници изпълняватъ службата си тѣй, както той иска, и много добръ даже, азъ съмъ готовъ да не продължа сега четенето на тѣзи данни, които имамъ.

Министъръ Т. Теодоровъ: Вие ги кажете — азъ ще Ви отговоря, може да има нѣкон, които азъ не зная.

Н. Константиновъ: Но азъ мисля, че г. министърътъ би трѣбвало да обърне надлежно внимание и да види, какво става въ това министерство, че именно хората, които сж около Господинова — и както е билъ г. Сакаровъ — не сж далечъ отъ да могатъ да фаворизиратъ своитѣ приятели и протежета, безъ г. министърътъ да бѣде въ това нѣщо виновенъ, защото не ги познава и, по прѣпорѣката на надлежния началникъ на отдѣление, той ще даде не заслужено наградата, било въ видъ на увеличение на заплатата, било въ видъ на повишение въ слѣдующия класъ и т. н.

Министъръ Т. Теодоровъ: Никой отъ чиновникитѣ не е виновенъ. Министърътъ е длъженъ да знае кого назначава. Началникитѣ не сж ги познавали. Министритѣ сж ги фаворизирали. Началникитѣ сж прѣдставлявали за назначение този, когото министърътъ е заповѣдалъ да му прѣдставятъ. И ако министърътъ се убѣди, че началникътъ го е подвелъ, пакъ той е виновенъ, като го е държалъ на служба.

Н. Константиновъ: Щомъ е така, тогава трѣбва да приемемъ, че и повишенията, които сж направени въ бюджета за 1912 г., сж направени отъ сегашния министъръ на финанситѣ, защото лицата, за които ги е направилъ, сж му познати. Азъ не ще чета по-нататъкъ. Ще чакамъ да се констатира това слѣдъ вотирането на бюджетопоекта, и тогава ще имамъ случай да запитамъ, да-ли е ималъ основание, за да бѣде тѣй използвана властта.

Министъръ Т. Теодоровъ: Азъ съмъ прѣдвидѣлъ заплати за длъжности, а не за лица. Докато работятъ добръ сегашнитѣ чиновници, дотогазъ ще ги държа; щомъ не работятъ добръ, ще ги замѣстя съ други.

Н. Константиновъ: Азъ имамъ данни, г. министре, които говорятъ противното. Ще проверимъ послѣ.

Министъръ Т. Теодоровъ: Всичко това, което ми съобщихте, се отнася не за Господинова, а за г. Сакарова, който бѣ началникъ на смѣтководното отдѣление и който си даде оставката вече и е вънъ отъ министерството.

Н. Константиновъ: Зная, че г. Сакаровъ вѣнъ отъ министерството е вършилъ повече своята работа, отколкото, като е билъ вътрѣ. (Смѣхъ)

Сега, г. г. народни прѣдставители, ще ми позволите да обърна вашето внимание върху военния бюджетопроектъ.

Н. Козаревъ: По-едричко нѣщо кажи.

Н. Константиновъ: Доколкото силитѣ и знанията ми позволяватъ, азъ ще се помъча да не ви занимамъ съ дребни работи; понеже всички тѣзи работи ви се лиждатъ дребни, азъ ще ви говоря за по-едри.

Д. Ганчевъ: Говорете, говорете.

Н. Константиновъ: Въ бюджетопроекта за Военното министерство, г. г. народни прѣдставители, азъ забѣлзвамъ една служба за откриване военна академия. Споредъ моето дълбоко убѣждение, това ново учрѣждение, което се туря при Военното министерство, е свършено излишно, даже вѣрно. Вѣрно е, казвамъ, защото то нѣма да даде възможностъ на мнозинството отъ нашитѣ млади офицери да отидатъ да видятъ какво става вѣнъ отъ България, да видятъ чуждитѣ армии, да видятъ чуждитѣ офицери, да видятъ чуждитѣ академи, да видятъ какъ чуждитѣ офицери живѣятъ и какъ тѣ смогватъ да управляватъ и възпитаватъ своитѣ войници, а ще бждатъ принудени да слушатъ лекциитѣ на тия офицери, които ще бждатъ тукъ, като тѣхни прѣподаватели; и азъ гледамъ на това учрѣждение, че то се създава изключително, за да се намѣри работа на пѣколцина души офицери, които прѣдпочитатъ да живѣятъ въ София, отколкото да отидатъ въ полковетѣ въ провинцията. Та моето дълбоко убѣждение е, че това учрѣждение е свършено излишно и макаръ то въ самото начало да ни се прѣдставя въ такава евтина форма, въ послѣдствие то ще ни коштува твърдѣ скъпо.

Вторъ единъ въпросъ по Военното министерство, който се забѣлзва, е, че се създаватъ нови служби, за да могатъ да се увеличатъ заплатитѣ на пѣколцина души офицери отъ по-високитѣ чинове. И наистина, забѣлзвамо е, че ако Военното министерство не увеличава заплатитѣ на офицеритѣ, то се стареа да имъ създаде по-високи длѣжности. По този начинъ се увеличаватъ заплатитѣ, намѣсто да бжде направено увеличение направо. Отъ друга страна, азъ забѣлзвамъ, въ сѣщия бюджетопроектъ една сума отъ 919,600 л., сѣ пакъ за добавъчни пари на офицеритѣ — вѣроятно на офицеритѣ отъ софийския гарнизонъ. Тия добавъчни пари сѣ, тъй да се каже, единъ видъ бакшишъ не за службата, ами за това, че разходитѣ въ София били повече. Съ туй азъ не мога да бжда съгласенъ; напротивъ, азъ мисля, че има мѣста въ България, както, напр., Търново-Сейменъ, или Къзълъ-агачъ вземете, дѣто животътъ е много по-скъпъ, отколкото въ София и тамъ би слѣдвало да има добавъчни, ако трѣбваше да има.

Но повдигнатъ е единъ въпросъ, г. г. народни прѣдставители, за увеличението заплатитѣ на подофицеритѣ. Този въпросъ, така повдигнатъ, за увеличението заплатитѣ на подофицеритѣ, не може да изтърпи критика. По този начинъ не може да се добие увеличение на заплатитѣ на подофицеритѣ. Ако, обаче, въпросътъ се сложи да разрѣшимъ подофицерския въпросъ въ армията, тогава е вече другъ въпросъ. Тогава би слѣдвало да се направи нѣщо, обаче не за тия подофицери, които стоятъ въ фелдфебелски звания, или страши-подофицери, като писари, като шивачи, като ботушари, като столари, като марагози, като нѣкакви чукачи изъ нестроевитѣ части на войската: тѣ биха могли да бждатъ замѣнени и отъ по-долнитѣ служби. Но казвамъ, прѣдъ

видъ на туй, че разрѣшението на подофицерския въпросъ е твърдѣ сериозенъ, азъ бихъ приелъ едно увеличение на тѣхнитѣ заплати, за разрѣшението изобщо на тоя въпросъ, а не само за увеличение заплатитѣ имъ, и то само за строевитѣ подофицери.

Министъръ генералъ Н. Никифоровъ: Г. Константиновъ! Позволете ми само двѣ разяснения да Ви дамъ.

Н. Константиновъ: Не бихъ желалъ да ми отнемате отъ врѣмето, защото имамъ още много да говоря, а г. прѣдседателътъ ще ми каже, че нѣма врѣме.

Министъръ генералъ Н. Никифоровъ: Имайте прѣдъ видъ, че туй, което е направено сега за подофицеритѣ въ бюджетопроекта, е въ тѣсна връзка съ проекта за измѣнение досегашния редъ за попълване армията съ подофицери. Тази работа ще бжде включена въ сега работещия се законопроектъ за измѣнение сѣществующия законъ за устройството на въоръженитѣ сили.

Н. Константиновъ: Тѣкмо туй пѣхъ да кажа, г. министре, защото азъ слушахъ за това нѣщо и знаа, че ще се иска разрѣшението на подофицерския въпросъ, обаче това разрѣшение на подофицерския въпросъ не може да коштува по-малко отъ единъ милионъ лева, а този милионъ лева азъ бихъ молилъ Народното събрание, а така сѣщо бихъ молилъ и г. министра на войната, да се съгласятъ да ги вземемъ отъ добавъчнитѣ възнаграждения на г. г. офицеритѣ, защото добритѣ унтерофицери, съ които ще комплектуваме войската и които ще отидатъ въ помощъ на офицеритѣ, ще бждатъ именно такива, че всѣки единъ отъ офицеритѣ съ удоволствие би пожертвувалъ тия 25 л. добавъчни, само за да има единъ годенъ и способенъ подофицеръ, който да го замѣни въ всѣко едно врѣме и въ всѣко едно отпущение.

Д-ръ Б. Вазовъ: И офицеритѣ, и подофицеритѣ трѣба да бждатъ възнаградени. Ще се стараемъ да подобримъ положението на всички.

Прѣдседателствующъ М. Маджаровъ: Моля, не прѣкъсвайте оратора.

Н. Константиновъ: Г. г. народни прѣдставители! Азъ казахъ, че се създаватъ длѣжности, съ цѣлъ да се увеличатъ заплатитѣ на по-висши нѣкои офицери, и ще ми позволите да посоча на нѣколко такива случаи. Не искамъ да изброявамъ всичко това, което пишатъ военнитѣ вѣстници, именно в. „Воененъ гласъ“ и нѣкои други, но азъ искамъ да посоча само пѣкол такива случаи: напр., началникътъ на канцеларията на Военното министерство може и да по бжде генералъ.

Обаждатъ се: Може, може.

Н. Константиновъ: Напр., артилерийскиятъ инспекторъ по-рано нѣмаше помощникъ; той завеждаше и крѣпостната служба. Сега се прѣдвижда другъ единъ помощникъ, който ще бжде специално за крѣпостната служба. Цѣльта не е друга, освѣнъ да се прѣведе единъ приятелъ, комуто се е втрѣснало да живѣе въ провинцията, та иска да дойде въ София.

Министъръ генералъ Н. Никифоровъ: Много злѣ цѣлитѣ своитѣ министри, г. Константиновъ, ако така мислите, че се съставятъ бюджетопроектитѣ — за интереситѣ на нѣкаква отдѣлна личностъ.

Н. Константиновъ: Ако е могла българската кръпостна артилерия да бъде ръководена от единъ помощникъ, азъ мисля, че сега нѣма причина да бъде назначенъ единъ специаленъ човѣкъ. Така също азъ мисля, че ако начело на инженернитѣ войски имате единъ добъръ човѣкъ, единъ добъръ служителъ, единъ добъръ войникъ, ако щете, но вече остарѣлъ, на мѣсто да му туряте помощникъ, не щѣше ли да бъде по-добъръ да му кажете: „Благодаримъ Ви за службата; дайте мѣсто на по-младитѣ хора отсега. Нека дойдатъ по-млади хора, съ по-млади сили; нека принесатъ и тѣ на отечествения олтаръ туй, което знаятъ, а Вие послужете съ своята служба за примѣръ на другитѣ“. Така също би трѣбвало да се постѣпи и съ всички.

Тѣй също азъ мисля, че създаването на шестъ нови военни лазарети е съвършено излишна служба: при съществуването на тия дивизионни военни болници, които имаме, лазаретитѣ би били дѣло на Червения кръстъ. Дружеството Червениятъ кръстъ е помощникъ въ случая на Военното министерство и, ако дружеството „Червенъ кръстъ“ бъде поставено на висотата на своето положение и ако народътъ види, че „Червенъ кръстъ“ дѣйствително прави нѣщо за своето прѣдзначение, то сигурно българскитѣ народъ не би гледалъ на него като на едно учрѣждение такова, което е създадено, за да му товари цови данѣци; напротивъ, то би се притекло драго-волно съ своята лепта да увеличи капиталитѣ му и отъ него бихме могли да очакваме много по-голямъ ползи. А че това е така, г. министърътъ на войната не вѣрвамъ да ми се разсърди, ако се позвола и на обстоятелството, че прѣзъ 1885 г. въ Военното министерство е имало 33 канцеларисти, прѣзъ 1894 г. е имало 108 канцеларисти, прѣзъ 1903 г. — 93 канцеларисти, прѣзъ 1907 г. — 116 канцеларисти, а сега прѣзъ 1912 г. се прѣдвиждатъ 210 души. Това сѫ канцеларисти, и офицери, вѣтрѣ въ Военното министерство. Ако ние вземемъ офицеритѣ отъ строя и ги вмѣкваме въ Военното министерство, за да правимъ отъ тѣхъ канцеларисти, азъ не вѣрвамъ да се повиши бойната стойностъ на българската армия. Не вѣрвамъ, така също, да се повиши и силата на нашата болнична служба отъ подобни заповѣди: (Чете) „На основание правилника за командироване санитарнитѣ офицери за усъвършенствуване и освѣжаване познанията, командирова се въ гр. Парижъ, въ болницата Val de grâces, на срокъ отъ една година, за да довърши специализирането си по хирургията, ординаторътъ на 3-та Балканска дивизионна болница, санитарниятъ капитанъ Кювлевъ Димитъръ.“ Също такава една командировка е станала и съ доктора при 33-ия Свищовски полкъ — не мога да си спомня името му. Той прѣзъ течение на годината, може да се каже, че е прѣкаралъ повечето врѣме въ отпуски до София, за да изхлопа, вѣроятно, една командировка, да опрѣсни своитѣ познания по медицината. Това ми се вижда много странно.

Друго едно обстоятелство, което ми обръща внимание на военния бюджетопроектъ, това е създаването на нѣкакъвъ си Върховенъ воененъ касационенъ съдъ. По този въпросъ ще имамъ случай да говоря, когато се внесе законопроектътъ за разпрѣдѣление службата на военнитѣ сѣдилища. Но азъ мисля, въ всѣки случай, че много е прибрзано създаването на таковъ касационенъ съдъ.

Бихъ обърналъ вниманието ви, г. г. народни прѣдставители, че покрай службитѣ, които се прѣдвиждатъ по болницитѣ, освѣнъ увеличение заплатата на началника на военнитѣ болници, докторъ, и увеличение на другитѣ по-голямѣ докторски служби въ войската, отъ което ни най-малко нѣма да се увеличи нито силата, нито здравето на войската, не е обърнато внимание на другъ единъ персоналъ, който стои съ своитѣ си слаби заплати и прѣзъ рѣцѣтъ на

който минава милионно имущество, било за приемането му, било за съхранението му, било за разходването му. Думата ми е за аптекаритѣ. (Чете) „Почти всѣка година се е правило подобрене, казватъ, въ заплатитѣ на офицеритѣ. Прѣдвиждани сѫ и по-горни чинове за санитарнитѣ офицери — прѣди двѣ години три длѣжности, дивизионенъ лѣкаръ, прѣдвидѣха се въ чинъ полковникъ, вмѣсто подполковникъ, както бѣше по-рано. Тая година се прѣвиждатъ въ военно-санитарното вѣдомство: единъ подполковникъ, като помощникъ на главния лѣкаръ и шестъ нови щабъ-офицерски длѣжности — началници на гарнизонни лазарети. Кредитъ за приравнение заплатитѣ, поне на заведующитѣ аптечни складове, съ тия на ротния командиръ и тая година нѣма“. Този кредитъ не би билъ толкозъ голѣмъ и не би прѣвишавалъ общата сума на всички аптекари, ако смѣтнемъ едно повишение приблизително съ 600 л. Цѣлото повишение ще се възкачи на 4.500 л., по затова пъкъ ние ще имаме една гаранция, че повѣрваме на тия хора едно милионно имущество, както ви казахъ, отъ аптекарски и санитарни принадлежности, които се намиратъ въ тѣхно вѣдѣние, било за съхранението имъ, било за разходването имъ, било за възможността, иначе, да изпадатъ въ нѣкакво заблуждение или въ нѣкакво прѣлѣстване при приемането на тия материали.

Надѣвамъ се, г. г. народни прѣдставители, че не ще ми поискате подробна смѣтка за това, доколко и какъ трѣбва да се увеличи храната на войника. Азъ имамъ тази смѣтка подробно изложена и ще я дамъ въ комисията, като подробно обясня всичко. Искамъ само да обърна внимание, че е крайно врѣме нашиятъ войникъ, покрай войската си служба, да не бъде изпращанъ да прави зеленчукови градини, да сѣе ечемикъ за конетѣ и пр. Той, или ще бъде войникъ и ще усвои основателно военната служба, или ще бъде земледѣлецъ, и тогава нашата армия ще бъде полуземледѣлска, полувойнишка. Вие знаете, че на много мѣста изъ България, почти навсѣкѣждѣ, се е прибѣгнало до устройството на градини, до устройството на нѣкакви си бащи, на нѣкакви си ниви; прибѣгнало се е даже дотамъ, че български войници и офицери ходятъ по сѣръ-пазаритѣ да купуватъ добитѣкъ, често пати не съ добра смѣтка, който колятъ сами, за да се изхранятъ съ тѣхъ 45 ст. Както и да е, но тия работи се вършатъ. Добъръ е войникитѣ да се занимаватъ съ своитѣ войнишки работи и офицеритѣ съ своето военно звание, но не да се занимаватъ съ такива работи, които се вършатъ било по сѣръ-пазаръ, било по воденицитѣ, било по хлѣбопекарницитѣ, бахчитѣ, градинитѣ и т. п.

Г. г. народни прѣдставители! Искамъ да обърна вашето внимание и по отношение на бюджетопроекта на Министерството на земледѣлието и държавнитѣ имоти. Тамъ ние имаме имоти, каквито сѫ риболовнитѣ блатъ. Въ този бюджетопроектъ е прѣвиденъ само единъ инспекторъ. Невъзможно е контролирането на Дунава и морето, невъзможно е експлоатирането или, ако щете, владѣнието на тѣзи имоти на двѣтъ страни на България и на такава едно протежение отъ 410 км., каквото имаме по Дунава и 300 и нѣколко километра по брѣгъта на морето. Необходимо е това отдѣление да бъде увеличено поне съ двама души, да има непосредственъ надзоръ и полиция по риболовството, та да може тогава съ положителностъ било г. Радославовъ да каже, че има нарушение на конвенцията отъ Ромжния, било г. министърътъ на земледѣлието да каже, че той знае или не знае за това, но да не говоримъ на догадки. Това ще се постигне, само ако имаме близкъ надзоръ къмъ тѣзи държавни имоти. Това е необходимо още и заради това, за да се провѣрятъ поемнитѣ условия, въз основа на които се отдаватъ подъ наемъ тѣзи имоти. Азъ знамъ, че тия имоти се даватъ подъ наемъ

по едни поемни условия, създадени още прѣзъ 1892 г., и така си върви и досега, безъ всѣкаква промѣна. Съ тия поемни условия се създаватъ имуществени права на частни лица вътрѣ въ държавнитѣ имоти. Това е само благодарение на туй, че отсѣтствува всѣкаквъ контролъ въ управлението на тия държавни имоти. А за да могатъ да се контролиратъ тия нѣща, потрѣбно е да се увеличи персональтъ, и този персоналъ не само да стои тукъ и да пише прѣдписания, и да не вижда, кой ще ги изпълнява, но да стои близо до работитѣ и да ги надзирава на самото мѣсто. Независимо отъ това, належащо е да се създаде законъ за риболовството. Този законъ, който имаме, не съществува; той е забравенъ, никой не се обръща до него, никой не го прилага. Даже, ако щете, властитѣ не подозиратъ за неговото съществуване. А нуждата отъ урегулирането на този въпросъ чрѣзъ единъ законъ за риболовството е призната отъ единъ конгресъ, който стана въ Свищовъ, отъ който азъ почерпихъ много нѣщо, и мога да прѣпорѣчамъ на господата, които има да се занимаватъ съ този въпросъ въ Министерството на земледѣлието, да прочетатъ внимателно рѣшенията, разискванията, или това, що се е казало въ този рибарски конгресъ въ Свищовъ.

Г. г. народни прѣдставители! Азъ имамъ да кажа нѣщо повече по Министерството на общественитѣ сгради, пѣтищата и съобщенията, но ще си запазя това право при разискванията на бюджетопроекта, специално за това министерство, а засега ще кажа само, че много ми е жалъ, задѣто искрено казаната отъ мене дума по отношение на работитѣ, които ставатъ въ това министерство, е огорчила нѣкои приятели и е станало нужда да ми се напише едно отворено писмо отъ инженера г. Гешевъ, въ което тоя послѣдниятъ иска да оправдае себе си, съ едно удостоверение, подписано отъ главния директоръ Назаровъ, че не е съдружникъ и не е участникъ въ прѣдприятието на Свищовското дунавско пристанище, и съ други нѣкои билети, че той е плувалъ съ доплатителна плата. Всичко това доказва тѣмко обратното. И че това е тъй, азъ бихъ молилъ г. министра на общественитѣ сгради, пѣтищата и съобщенията да се заинтересува да узнае, какво става съ оня рапортъ, който е билъ съставенъ въ слѣдствие на разследванията, направени по прокопването на гърлото прѣдъ Свищовското пристанище и върху който рапортъ бившиятъ министъръ на общественитѣ сгради г. Такевъ е поставилъ резолюция: „Да се накаже най-строго виновниятъ инженеръ“. Този рапортъ стои заключенъ нѣкъдѣ въ нѣкое чекмедже и не излиза на мегданъ. Ако се прочете този рапортъ и като се знае, че изучаването на това пристанище и съставянето на поемнитѣ условия сж работени отъ този инженеръ и че той е казалъ въ приятелски кръгъ: „Въз основа на моитѣ изучавания прѣдприемачтъ взема пристанището върху си“, ще дойдете до първото заключение, че азъ съмъ правъ и че то не бѣше казано само за него, а и за други. Азъ бихъ желалъ тия работи да не се повтарятъ. Ако ние прѣримъ злото, ако ние познаваме себе си, както казахъ въ самото начало, ние никога нѣма да сбъркаме.

Министъръ А. Франгя: Г. г. народни прѣдставители! За успокоение на г. Константинова ще кажа слѣдующето. Азъ разследвахъ тѣтателно онова, което уважаемиятъ г. Константиновъ имѣ честь да ни изложи, че нѣкой си инженеръ Гешевъ отивалъ въ пѣдѣлата 2—3 пѣти въ Свищовъ съ купе. Увѣрявамъ ви, че никакво купе не е давано на г. Гешева. Научихъ се, обаче, че той билъ роднина на Бойчева, който е наелъ пристанището и че единъжъ билъ отишълъ на гости у своя роднина.

Колкото за нѣкакви книжа, които се намирали въ доларитѣ, азъ ще търся и ако намѣря такива, ще ги прѣдставя тукъ на народното прѣдставителство. (Смѣхъ)

Н. Константиновъ: Погрижете се, г. министре.

Министъръ А. Франгя: Да, да, ще се погрижа най-тѣтателно.

Н. Константиновъ: Азъ не съмъ казалъ, че този инженеръ е ходилъ съ купета, а че е ходилъ всѣка срѣда и петъкъ.

Министъръ А. Франгя: Това е записано въ дневниците.

Н. Константиновъ: Сега, г. г. народни прѣдставители, по Министерството на народното просвѣщение. Азъ искамъ да обрѣна вашето внимание по бюджета на това министерство, че туй безгранично увеличение заплатитѣ на учителитѣ не може да слѣдва неспрѣкъснато и безспирно, че трѣбва да се тури край, че този редъ се пази въ всичкитѣ държави, че заплатитѣ на учителитѣ въ селата и градищата, въ малкитѣ села и въ голѣмитѣ села, не могатъ да бждатъ еднакви. Това въ всички държави, навсѣкъдѣ, се регулира по едни норми, достатъчно добръ опрѣдѣлени. И ние ще трѣбва да регулираме този въпросъ по законодателенъ редъ, за да не се намира въ смущение и въ недоумѣние г. министърътъ на финанситѣ, да не знае какво ще правимъ въ послѣдствие, когато вчера, както слушахте, той ни каза, че, ако слѣдваме по този пътъ, увеличението по Министерството на народното просвѣщение не ще има край. И той още отсега се чуди, какво може да бжде въ послѣдствие, дѣ ще му излѣзе краятъ. Азъ мисля, че ако повишенията по Министерството на народното просвѣщение, на основание закона, си вървятъ и се вписватъ въ бюджета, както и всички други прѣдвидени добавъчни — дневнитѣ за дисциплинаритѣ съвѣти и всѣкакви възнаграждения — ако всички тия законоположения напълно се използватъ, за да се вписватъ тѣзи суми въ бюджета на Министерството на народното просвѣщение, да се увеличава послѣдниятъ, и по този начинъ да се увеличаватъ заплатитѣ на учителитѣ, то сжщо тъй на законно основание би трѣбвало министърътъ на правосѣдието да впише повишението на своитѣ чиновници-сѣдии. Азъ мисля, че колкото е необходимо народното образование, колкото сж необходими учителитѣ за народното образование, толкова е нужно за народното възпитание поддържането на добри сѣдии и добри сѣдилища. Та, ако вие мислите, че мѣрката, която е взета по Министерството на народното просвѣщение, отговаря на насѣщнитѣ нужди и че трѣбва да се изпълни, като законна, то азъ ви моля да приложите сжщото нѣщо и по отношение на другитѣ чиновници, и специално по Министерството на правосѣдието. Нека кажа тукъ въ скоби, че бихъ молилъ г. министра на правосѣдието да снабди българския народъ съ сѣдии, които да разбиратъ този народъ. Българскиятъ народъ не може да разбере сегашното правосѣдие, защото му раздаватъ правосѣдие на формалности, а българскиятъ народъ търси правда и истина.

М. Гайдовъ: Съкратено производство.

Н. Константиновъ: Тукъ, г. г. народни прѣдставители, недавна г. министърътъ на просвѣщението ни каза, че той има намѣрени да строи училища. Азъ мисля, че не е достатъчно само да се каже това, но трѣбва да се покаже, какъ ще строимъ тѣзи училища. И азъ мисля, че негова длъжностъ е да обрѣне

вниманието на надлежните училищни настоятелства, на надлежните органи, съ които той разполага, да се приберат тѣзи училища, които досега стоятъ засти отъ нашата войска въ видъ на складове и да ги дадатъ на училищните настоятелства, за да могатъ да иматъ учениците мѣсто, дѣто да се учатъ, а не училищата да служатъ за войскови складове, а учениците да се тикатъ въ яхъри.

П. Петрановъ: Кждѣ има такова нѣщо, г. Константиновъ?

Н. Константиновъ: Въ Свищовъ.

П. Петрановъ: Азъ не зная да има училища, които да служатъ за военни складове.

Н. Константиновъ: Азъ пъкъ зная. — Не стига това, г-да: не само училището, а и църквата е заета отъ военни складове. Ако вие отнемете на този народъ и църквата, вѣрата — това, което той единственото има — какво ще искате отъ него по-нататъкъ?

П. Петрановъ: Това сж единични случаи.

Н. Константиновъ: Сега, азъ казахъ единиченъ случай. Ако нѣма другадъ такива случаи, токозъ по-добрѣ. Вие, г. Петрановъ, не се старайте да обобщавате, както недавна обобщихте една моя мисль, за която сега ще говоря.

П. Петрановъ: Вие самъ я обобщихте.

Н. Константиновъ: Не ми отнимайте вѣмето, защото г. прѣдседателятъ ей-сега ще каже, че е изтекло вѣмето за говорене.

Прѣдседателствующъ М. Маджаровъ: Отстъпки азъ не правя никому. Моля господата да не прѣпятствуватъ на г. Константинова, за да свърши по-скоро.

Н. Константиновъ: Г. г. народни прѣдставители! Тукъ недавна, при отговора на тронната рѣчь, азъ изказахъ една мисль, за която една частъ, да река, нека кажа по-голямата частъ, отъ народното прѣдставителство, ми аплодира, т. е. тя бѣ възприета отъ него. Но намѣриха се и хора, които тутакси протестираха, а намѣри се въ туй положение и единъ учителски съюзъ, който повдигна такава аларма, че накара и г. министра на просвѣщеніето да дойде тукъ отъ името на правителството да изкаже своето дълбоко съжаление. (Глъчка)

Министъръ Т. Теодоровъ: Не по искането на учителския съюзъ.

Прѣдседателствующъ М. Маджаровъ: Моля г. г. народните прѣдставители да пазятъ тишина.

Министъръ С. С. Бобчевъ: Съвсѣмъ не е истина, че правителството е направило това отъ нѣкакви си външни съображения и подъ външенъ натискъ. То изпълни само единъ дългъ, и нищо повече.

Н. Константиновъ: Имахъ ли азъ право, г. г. народни прѣдставители, да изтъкна това и право ли бѣше искането на господата да имъ дамъ факти, сега ще стане извѣстно.

Прѣди всичко, г. г. народни прѣдставители, дълженъ съмъ да кажа, че азъ казахъ думите „общо за България“, не казахъ „общо за всичките учители“, но казахъ, че „изобщо, навсѣмъ изъ България“ се намиратъ такива учители. Това трѣбва да се разбере. Азъ не съмъ отъ онѣзи, които да не знаятъ елементарното правило, че всѣко правило има из-

ключение, но не съмъ и отъ тѣзи, да подведа подъ изключението всички, или же които искатъ да се запишатъ и тамъ и тамъ. Азъ казахъ една болка, и ако има негодувание въ учителския съюзъ, който нарекохъ синдикатъ, то, очевидно, че настѣпихъ една болка, единъ мазолъ. Азъ се радвамъ, че тѣ чувствуватъ тази болка и съмъ въ надежда, че ще я изцѣрятъ. Обаче имахъ ли азъ право да повдигна тоя въпросъ и да кажа това нѣщо, ей-сега ще видите.

Какво бихте направили въ този случай вие, който и да бѣде отъ васъ, макаръ да бждѣте даже отъ най-социалистическата срѣда? Има въ България едно списание „Естествознание“, прѣпоръчано отъ министерствата на просвѣщеніето и на войната. Въ това списание, година II, книжка X, стр. 637, учителитъ отъ Чирпанъ запитватъ — има ли опрѣдѣлена страница за запитвания и отговоръ . . .

М. Гайдовъ: Отъ коя година?

Н. Константиновъ: „Естествознание“, година II, книга X, стр. 637. — Учителъ изъ Чирпанъ запитва: „Какъ да се дѣйствува, за да се прѣмахне изъ народната срѣда религията?“ Отговоръ — редакцията отговаря, като го насърчава и му дава съвѣти: „Нека да се дѣйствува меко и сѣ въ истия смисль“.

Имахъ ли азъ право, г-да, да помисля, като народенъ прѣдставителъ, за бждѣщото поколѣние, това поколѣние, за което ние сега застъпваме, това поколѣние, за което ние пишемъ закони и за което вземаме културни мѣроприятия и правите заеми? Питате ме за факти. Азъ ще ви наброя факти, но азъ бихъ помолилъ г. министра на народното просвѣщение да се заинтересува и изнесе и той факти. Нека прочете досиера на дисциплинарния свѣтъ и ще бжде обсепанъ съ факти. Тамъ нѣма нищо повече и нищо по-малко отъ това, което казахъ азъ. Тамъ сж установени всички прѣгрѣшения, всички дѣйствия, противъ които роптае българскиятъ народъ.

Д. Страшимировъ: Вие имате мания да обиждате едно тѣло, каквото е учителството (Глъчка)

Прѣдседателствующъ М. Маджаровъ: Моля, г-да.

Н. Константиновъ: Висшата дисциплинарна комisia е опрѣдѣлила наказания или, по-право, рѣшила е да се наказатъ редица учители, между които азъ чета: (Чете) „Въ Варненско, обвиненъ въ партизанство и некоректностъ въ службата си; въ Балчишко, обвинени въ интимностъ, компрометирующа отношения и уволнени завинаги отъ общината; въ с. Долни-Дѣлъ, Берковско, обвиненъ въ укриване, че подлежи на военна повинностъ и уволненъ за двѣ години отъ Врачанския окръгъ; по-нататъкъ, обвиненъ въ партизанство“ — има казано и имена, но азъ не считамъ за нужно да ви ги чета — „и некоректно държане — съ уволнение за една година отъ общината; Августина Георгиева, бивша учителка въ с. Рабиша, Бѣлоградчишко, обвинена въ нетактни и компрометирующа отношения — съ уволнение завинаги само отъ Видинския окръгъ“. Азъ искахъ да кажа туй, че тази дисциплинарна комisia, или, както я нарекохъ, този синдикатъ, взема тия рѣшения, само за да даде възможностъ на тѣзи сжщитѣ лица да вършатъ сжщитѣ дѣяния въ други окръзи.

Министъръ С. С. Бобчевъ: Азъ протестирамъ, за дѣто наричате дисциплинарната комisia синдикатъ. Дисциплинарната комisia е едно служебно учредение, което изпълнява своя дългъ, съгласно законитъ, и вие нѣмате право да го наричате синдикатъ.

Д. Страшимировъ: Г. Константиновъ! Критикувайте, но не обиждайте.

Н. Константиновъ: Висшата дисциплинарна комисия при Министерството на просвѣщеніето е наредила слѣднитѣ учители: (Чете) „Рашко Тилчевъ и Д. Недѣлчевъ, учители въ с. Мъглишъ, първия съ лишение отъ право на учителство за една година въ с. Мъглишъ, а втория съ мъррене заради неколегиалностъ и партизанство; Христо Бѣлевъ, бившъ основенъ учителъ въ Ямболъ, съ лишение отъ право на учителство за двѣ години отъ Ямболската община, зарадъ неморални дѣйствия; Цанко Гечевъ, учителъ въ с. Александрово, Бѣлоградчишко, съ лишение отъ право на учителство въ селото за двѣ години, тъй също за дѣйствия отъ немораленъ характеръ“.

Д-ръ Б. Вазовъ: Вие казахте, че нѣма да споменавате имена, г. Константиновъ!

Н. Константиновъ: Азъ нѣмахте да споменавамъ имена, но дочухъ, че нѣкои искатъ да се споменатъ имената.

П. Петрановъ: Не, никой не е искалъ това.

Н. Константиновъ: Вие искате факти и азъ ви ги излагамъ. За мене е безразлично да споменавамъ или не имена, защото азъ не познавамъ нито одного.

П. Петрановъ: Ясна е мисълта, че искате да подчертаете . . .

Н. Константиновъ: Касае се въпросътъ, на друго мѣсто, за разглеждане дѣлото на свищовския околийски инспекторъ, и послѣ той се уволнява само за една година отъ длъжността околийски училищенъ инспекторъ отъ Търновския окръгъ.

По-нататъкъ азъ четохъ и друго нѣщо отъ нѣкой си Казасовъ, който ме пита, да-ли нѣма да се засрами и казва: (Чете) „Е добръ, Вие това трѣбва или часъ по-скоро да направите, или да оттеглите клеветата, която хвърлихте по адресъ на народния труженикъ. Вие трѣбва да докажете, че дѣйствиелно учителството се намира въ ржцѣтъ на единъ синдикатъ отъ „вагабонти“ и „развратници“. Не сторите ли това, ние ще има да констатираме покрай Валата способностъ да клеветите и друга една способностъ, въ областта на която имате за съперникъ и г. Т. Теодоровъ“. Най-напрѣдъ „вагабонти“ и „развратници“ азъ не съмъ казалъ, но тъй като шупелици, сами заявяватъ това за себе си. Азъ казахъ, че тѣ сж безправственици, . . .

Д. Страшимировъ: Малко ли е това?

Н. Константиновъ: . . . но не го казахъ общо за всичкитѣ, а казахъ, че това се намира общо въ България. За доказателство, че това е тъй, може да ви послужи, както протестътъ до председателя на Народното събрание, който вие сте чели, така и протестътъ отъ тѣзи храбреци въ Плевенско, които сж написали слѣдующитѣ нѣща: (Чете) „Носители на повсемѣстния развратъ, що гнете нацията, можете да намѣрите въ всички обществени сръди, но най-малко въ сръдата на наемническа България частно сръдъ народното учителство“. И по-нататъкъ казватъ: (Чете) „Ако ли не, Вие и парламентътъ ще внушите на учителството, че то трѣбва да подири само начини за отплата. И то, увѣрени сме, ще отплати така, както подобава на неговото достойнство и на неговата организирана сила“. На този протестъ единъ приятелъ тукъ, въ Народното събрание, турилъ слѣдующата резолюция: (Чете) „Нещастенъ е този народъ, който има такива учители“.

Азъ ще ви прочета нѣколко телеграми, които съмъ получилъ, . . .

Д-ръ Б. Вазовъ: Поздравителни.

Н. Константиновъ: Да, поздравителни. — . . . но ще ви прочета и други поздравителни телеграми, за да видите, доколко съмъ билъ азъ правъ или не. Една телеграма, получена отъ Разградъ, казва: (Чете) „Говорете! Народниятъ учителъ ви е училъ. Той ще ви отучи и отъ нахалността. Ние знаемъ, че ни прѣдстои много работа, докато българскиятъ народъ се управлява отъ прѣзрѣни ренегати. Калѣта, що ни хвърляте, достойно ще ви повърнемъ. Мизерни законодатели, нещастенъ народъ! Основното учителско дружество“.

Х. Поповъ: Кой е този?

Н. Константиновъ: Основното учителско дружество. — Ето това показва културата на тия възпитатели.

Друга телеграма отъ Никополъ казва: (Чете) „По случай обидата, която нанесохте на българското . . .

Министъръ П. Абрашевъ: Г. Константиновъ! Азъ Ви моля прѣпишъ отъ тѣзи телеграми да изпратите въ паркета.

Н. Константиновъ: Азъ ще Ви ги дамъ на Ваше разположение. — „По случай обидата, която нанесохте на българското учителство отъ трибуната на Народното събрание, Никополското околийско учителско дружество изказва своитѣ прѣзрѣния Вамъ и на всички ваши съчувственици на обидата. Отъ дружеството“. (Вълнение)

Министъръ П. Абрашевъ: Анонимно.

Н. Константиновъ: Не. Моля ви, г-да, „учителското дружество не е анонимно. Ако бѣше анонимно, когато се изпратиха ония телеграми до великото Народно събрание, сега не е анонимно. За телеграмитѣ до великото Народно събрание ги извѣнихте, като казахте, че сж анонимни, но сега фигуриратъ като „дружества“. Това трѣбва да бѣде регистрирано и въ сѣда.

Дрѣновското учителско дружество съ подписи: прѣдседателъ — Поповъ и секретаръ — Мутафчиевъ, пише: (Чете) „Българскиятъ учителъ не е заслужилъ тази грозна клевета на г. Н. Константиновъ, свищовски народенъ прѣдставителъ. Напротивъ, той прѣданно, съ примѣръ и дѣло, безъ да трепва отъ съсканията на реакцията е служилъ на своята страна. Протестираме. Протестираме и сръщу ония, които се солидаризираха съ клеветника. Протестираме и сръщу незаконната постѣпка на г. прѣдседателя на камарата, дѣто е отказалъ да приеме протеста на Българския учителски съюзъ“.

Д-ръ Б. Вазовъ: Тукъ има оскръбление и на Народното събрание.

Н. Константиновъ: Друга телеграма отъ Бѣла: (Чете) „Г-не! Вие ни хвърляте обида и съ това насяте на нацията срамъ, който обезличава славата, която българскиятъ учителъ си е придобилъ въ продължение на едно столѣтие. Тая обида сигурно е накарала да се зачерви благата фигура на великия свищовски гражданинъ Алеко. Нашето прѣзвѣние Вамъ и на ония, що сж аплодирани. Бѣленски основни учители: Димитровъ, Елезовъ, Стояновъ, Митева, Захаријева, Попова, Дячкова, Цокевъ, Георгиева, Боневъ, Бонева, Казакова, Захаријева“.

Друга телеграма отъ Долни-Джбникъ, още по-храбра: (Чете) „Учителството, което е носило, носи и ще носи на своитѣ плещи културата на родината, не тъне въ развратъ, а хвърля остри критични стрѣли въ гнилия ви политически животъ. Тамъ е злото. Нашитѣ прѣзрѣния Вамъ и всички, които акомпанираха на глупостта Ви. Учители: Сомлевъ, Вълчевъ, Векилска, Гайтанджиева, Диковъ, Генчо Гайтанджиевъ, Табакова, Л. Гайтанджиевъ, Сакжова, Халачева“.

Друга, пакъ такава храбра, отъ Каменець: (Чете) „Настоятелството на Хасковското учителско дружество най-енергично протестира и съ дълбоко възмущение отхвърля безподобната клевета, хвърлена срѣщу съюзеното учителство отъ депутата Константиновъ. Настоятелството“.

Друга телеграма отъ Махалата: (Чете) „Възмутенитѣ болни учителски гърди ви прѣзиратъ за обидата. Учители: Мирчевъ, Дерглиевъ, Миковъ“.

Прѣдседателствующъ М. Маджаровъ: Свършватъ ли, г. Константиновъ?

Н. Константиновъ: Още малко ми остава. Само ще чета, нѣма да говоря.

Обаждатъ се: Нека чете.

Н. Константиновъ: Въ този редъ на мисли азъ съмъ длъженъ тъй също да ви изтъкна и още редъ други факти, тоже отъ тия хора, които се възмуща. Тукъ имамъ една покана за бойкотъ отъ картела при обединената работническа социалдемократическа партия въ Свищовъ, въ която се казва: (Чете) „... 2) Понеже борбата на държавното наемничество не може да бѣде друга, освѣнъ борба и на цѣлата класа, смѣтаме, че трѣбва да се подкрѣпи акцията на братската намъ организация, като прѣпоръчваме на свищовското работничество и интеллигентно гражданство да бойкотира училищнитѣ настоятели“ — еди-кои си и еди-кои си. Нѣма вече да пазаруватъ отъ Петка Аврамовъ жито. (Смѣхъ)

Тукъ има едно рѣшение на Свищовското околийско учителско дружество „Помогни си самъ“, което, като анкетира дѣлата на Свищовското училищно настоятелство по назначаване на учителския персоналъ, установява: (Чете) „1) Че настоятелството при назначаване на учителитѣ незаконно е отхвърлило заявленията на учители, които, като граждани, сж се осмѣлили да манифестираатъ своитѣ политически убѣждения; 2) Че то не се е съобразило съ постановленията на чл. 72 отъ закона за народното просвѣщение и чл. 58 буква в отъ проекто-правилника за училищнитѣ настоятелства, като е постановило за учителъ кандидатъ, макаръ да е имало подадени заявления отъ редовни учители; 3) Че то не се е съобразило съ пунктъ 11 отъ окръжното № 12.388 отъ 7 юний, като е държало постановление за учителъ, който не е билъ прѣдставилъ нужнитѣ документи; 4) Че настоятелството се е отнесло крайно надменно спрѣмо анкетната комисиия, когато тя се е явила прѣдъ него за свѣдѣния и въпрѣки писмото на дружеството № 7 отъ 1 октомврий, съ което се моли да ѝ се позволи да направи справки по книгата му, то е отказало; 5) Че Търновската окръжна училищна инспекция, въпрѣки ясни и категориченъ смисълъ на цитуваното окръжно, е утвърдила постановлението на настоятелството по отношение на учители, който не е билъ прѣдставилъ нужнитѣ документи. Прѣдъ видъ на това дружеството рѣши: 1) прѣпоръчва на своитѣ членове да бойкотиратъ училищнитѣ настоятели: Ап. Николаевъ — адвокатъ, Александъръ Черневъ — аптекаръ, Ат. Махлевъ, Дим. Аврамовъ и К. Филчевъ; 2) апелира къмъ всички професионални организации,

като влизатъ въ мѣстния секретариатъ на държавнитѣ служащи, както и къмъ синдикатитѣ въ частното производство да подкрѣпятъ тоя бойкотъ; 3) порицава училищното настоятелство за надменното му държане спрѣмо анкетната комисиия и дружеството; 4) съжالياва, че училищното настоятелство, въ състава на което влизатъ даже хора съ висше образование, не е могло да усвои една толкова проста процедура по назначаване на учителитѣ, или пъкъ е дѣйствувало злонамѣрено; 5) порицава окръжната училищна инспекция, задѣто незаконно е утвърдила това постановление за непрѣдставилия нужнитѣ документи учителъ, и 6) обръща вниманието на Министерството на народната просвѣта върху извършенитѣ беззакония и настоява да направи ревизия на това постановление, като анулира незаконнитѣ му рѣшения. Дружеството. Прѣдседателъ: Р. Бѣлчевъ. Секретаръ: Хр. Бѣлчевъ“.

Д-ръ Б. Вазовъ: Взети ли сж подъ внимание тия работи?

Н. Константиновъ: Има единъ протестъ отъ свищовското учителство, то е въ сжия духъ, но прѣди да го прочета, азъ искамъ да спомена, че за този г. Бѣлчевъ е изпратенъ рапортъ въ министерството отъ търновския окръженъ училищенъ инспекторъ подъ № 9.854 отъ 27 юлий 1911 г., съ който се иска заедно съ Миндова да бѣде отстраненъ или прѣмахнатъ отъ тази прогимназия, защото развращава и населението, и гимназията. Въ този смисълъ е било пратено до министерството писмо. А че това е тъй, не ще бѣде излишно да ви прочета и слѣдующето писмо пакъ отъ с. Кара-есень, въ което се казва: (Чете) „Недѣлчо Атанасовъ отъ с. Сломеръ, а учителъ въ с. Кара-есень взема отпускъ отъ главния учителъ, по домашни работи, а ходилъ на конгреса на земеделския съюзъ въ София. Инспекторътъ писалъ за това на окръжния инспекторъ“. Установило се, че учителитѣ Христо Бѣлчевъ и Хр. Захариевъ ходили по селскитѣ сѣтки съ тукашни селски ергени и вършили най-калпави работи. И затова писано въ Търново“. Снощи учителътъ Р. Бѣлчевъ свиква селянитѣ подъ булото на просвѣтително събрание, държалъ рѣчь противъ правителството и съ резолюция го осждалъ, че прѣмѣстили врѣменно лѣкаря отъ с. Кара-есень въ Свищовъ“ — по случай на холерата. Азъ нѣма да чета протеста на учителството отъ Свищовъ, защото, може-би, ще кажете, че съмъ заинтересованъ.

Обаждатъ се: Не.

Н. Константиновъ: Обаче, ще ви помена, че го е подписала учителката Хараламбова отъ с. Царевецъ, за която цѣла прѣписка официално съставена, прѣдалохъ на г. министра на народното просвѣщение. То бѣше прѣзъ юлий мѣсець, ако не се лъжа, и тя учителствува и сега.

Сега да дойдемъ до въпроса за тѣзи знаменити борби отъ с. Хаджи-Муса. Тѣ ми изпратиха една поздравителна телеграма, както я каза г. Вазовъ, въ слѣдующия смисълъ. Азъ искамъ да изтъкна тукъ, че не е въпросътъ, дѣто тѣ сж помагали при изборитѣ на земеделската дружба, а въпросътъ тукъ е, че азъ станалъ отзивъ на селянитѣ, които дойдоха на гарата и ми се оплакаха отъ тѣхното поведение. Азъ изтъкнахъ това като примѣръ, не искахъ да права отъ тѣхъ велики хора. Тѣ ми изпратиха слѣдната телеграма: (Чете) „За нанесенитѣ ни несправедливо мръсни и лъжливи обиди въ парламента изказваме нашето дълбоко възмущение. Само сждѣтъ ше ни даде удовлетворение. Халжимуски учители: Джеременевски, Терзовлова“. Щомъ тѣ сж поискали да отидатъ въ сѣда, разбира се, ще трѣбва

да се намъри нѣкой такъвъ, който да имъ уйдиса на ума и да отиде въ сѣда да отговаря. Това, което изнасямъ тукъ, изнасямъ го, за да го знае народното прѣдставителство, за да го знае надлежниятъ министъръ и вземе съответнитъ мѣрки. Ето какво казватъ, обаче, селянитъ отъ сѣщото туй село въ една телеграма, подадена на сѣщата станция: (Чете) „Отъ сърце и душа благодаримъ за казаното отъ Васъ въ Народното събрание по отношение основното учителство. Хвала и честъ на Васъ, достоенъ като човѣкъ и народенъ прѣдставител. Нека всички народни прѣдставители, които милѣятъ за благо на народа и държавата бѣдатъ като Васъ самоотверженъ и безпристрастенъ. За жителитъ на с. Хаджи-Муса: П. Цвѣтковъ, Милиевъ, Ангеловъ, Енчо Атанасовъ, П. Аврамовъ, Росановъ“. Азъ имамъ тукъ едно дълго изложение, което, обаче, нѣма да прочета, за да ви не отегчавамъ; ще го дамъ на стенографитъ, нека го прѣпийнатъ, нека го напечататъ, нека знае българскиятъ народъ какво се мисли и говори между него и нека не се обиждатъ учителитъ, но да потърсятъ срѣдства, за да се излѣкуватъ отъ този недѣгъ. Ще кажа пакъ, че тукъ въ това изложение се констатира факти, за които сж били сезирани и сѣдебнитъ власти. Тѣзи факти сж установени, но при всичко това, инспекцията не е взела надлежнитъ законни мѣрки за отстранение на това зло. Накрай нека ви съобща, че това писмо ми го пише бившиятъ кметъ, значи този кметъ, който работѣше съ дружбащитъ противъ нашата кандидатура за великото Народно събрание, та да не мислите, че има нѣкаква връзка между мене и него.

По-нататкъ едни пехливани отъ главата на р. Черния-Осъмъ, отъ с. Орѣшака телеграфиратъ слѣдующето: (Чете) „Нещастие за българския народъ, че има моралисти като Васъ. Нашитъ съжаления. Бакалскиятъ моралъ дръжте за алтънъ-вернина си. Казаковъ, Никифоровъ, Атанасовъ, Бордшуковъ, Цаневъ“. И вие знаете ли какви сж тѣзи учители отъ с. Орѣшака. Прѣдседателтъ на училищното настоятелство бѣше завчера тукъ, намъри ме и ми каза: „Г. Константиновъ, въ нашето село сж възмутени отъ постѣпката на учителитъ, дѣто Ви сж телеграфирал такава и такава телеграма. Поменатиятъ въ телеграмата Никифоровъ е човѣкътъ, който злоупотребява постоянно приходитъ на читалището и ние затуй сме завели дѣло, но не можемъ да се отървемъ отъ този деребей“.

Министъръ С. С. Бобчевъ: Завели ли сж дѣло?

Н. Константиновъ: Оплакватъ се. Посочи ми, напр., дѣдо Аверкий или дѣдо Амвросий или други нѣкой калугеръ, който на именния си день далъ седемъ лева за читалището, а този учителъ ги турилъ въ джоба си; други хора му дали по единъ левъ, по половинъ левъ, пакъ за читалището, той и тѣхъ турилъ въ джоба си; дошълъ нѣкой си офицеръ на лечение, който за именния си день далъ нѣкаква сума за читалището, но и нея турилъ въ джоба си. Азъ не обърнахъ внимание на прѣдседателя на училищното настоятелство, който ми говорѣше това, а му казахъ: „Пишете на министра, оплачете се“. Та, казвамъ, всички тѣзи пари този учителъ турилъ въ джоба си и когато му ги поискали, хората станали лоши. Такива сж тѣзи моралисти, които се оплакватъ.

Получихъ сжко такава една телеграма отъ Кюстендилъ: (Чете) „Протестираме за нанесенитъ обиди на народното учителство. Изпращаме вамъ и на всички наши хулителѣ прѣзрѣние. Колевъ, Златановъ, Йовевъ, Миленовъ, Илиевъ, Стойковъ, Стоиленовъ, Ивановъ, Стояновъ, Димитровъ, Христовъ, Якимовъ“. Съжалявамъ, че не мога да прочета това писмо, което получихъ отъ Кюстендилъ.

Нѣкой отъ прѣдставителитъ: Защо?

Н. Константиновъ: Защото нѣмамъ толкозъ смѣлостъ, г-да — много е кално.

Обаждатъ се: Прочетете го.

Н. Константиновъ: Ако желаете, мога да ви го дамъ да го прочетете. Тѣзи свѣдѣния ми сж дадени отъ Карамфилъ Георгиевъ.

Р. Николовъ: Да се прочете писмото.

Министъръ Т. Теодоровъ: Пѣма нужда.

Н. Константиновъ: Което е за четене, г-да, азъ ще ви го прочета.

Имамъ друга една телеграма отъ Дупница, подписана за 40 учители отъ учителката Минчева: (Чете) „Най-енергично протестираме за нанесената ни обида отъ депутата Константиновъ. Българското учителство е издигнато достатъчно морално, за да не търпи развратници въ срѣдата си. Дълбоко сме възмутени отъ поведението на прѣдседателя, министритъ и депутатитъ, които съ мълчанието си се солидаризираха съ мнѣнието на клеветника, като го акламираха, вмѣсто да го смѣнатъ отъ трибуната. Най-дълбокото ни прѣзрѣние на безподобния клеветникъ“. Както виждате, тѣзи хора сж по-храбри даже и отъ Йордана Йоновъ — могатъ да смѣкатъ и отъ трибуната народнитъ прѣдставители.

И друга една телеграма: (Чете) „Нашитъ прѣзрѣния по случай рѣчта Ви въ парламента. Тя издава уметвената Ви епитропска нищета. Развратници сж други, не учителитъ“. Какво казватъ, обаче, хората отъ Дупница? Напр., г. Джеронъ ми пише слѣдующето пѣсо: (Чете) „Вие, които имхте благородната смѣлостъ да произнесете въ Народното събрание справедливъ и заслуженъ укоръ и порицание противъ лошия моралъ на нѣкои учители, ще се задоволите ли отъ отговора на г. министра на просвѣтата, който отрича всичко? Запитайте го, моля, морална ли е постѣпката на учителя въ с. Крайници, Дупнишка околия, Пешо Поправеловъ съ учителката Младжова; въ Дупница на учителя Аталий Кръстевъ съ учителката К. Димитрова и още за други негови похождения. Морална ли е постѣпката на гимназиялния учителъ Покровнички, който съ глшатѣйския барабанъ си продавае дѣцата въ Дупница? Факти, които и малкитъ дѣца знаятъ, а г. министърътъ ги умаловажава и закрива. Не бива да се порицаватъ всички учители, че иматъ лошъ моралъ, но още повече не бива да се оставятъ лошитъ морали на нѣкои, които даватъ съ живота си лошъ примѣръ на старо и младо, на голѣмо и малко. Жално е, че въ днешната камара въ отговора на г. министра на просвѣтата по Вашето запитване сж се солидаризирали всички министри. Значи, да се мижѣ прѣдъ злото. Не е потребно вече никому учителитъ да правятъ избори. Това да се прѣмахне. Дерзайте, г. Константиновъ, правдата е на Ваша страна и тя ще блѣсне за всички, що мижатъ прѣдъ нея, въ близко бѣдѣще, но ще бѣде късно. Горко ни тогава! Джеронъ“.

Д. Страшимировъ: Съ всичко туй Вие излагате и себе си и парламента. Това не се чете тукъ. Тѣ сж частни работи, за които има сѣдъ, има началство! Срамъта е!

Р. Николовъ: Нека чете.

Н. Константиновъ: Сжко така пакъ отъ Дупница е получено слѣдующето писмо: (Чете) „Многоуважаемия г. Н. Константиновъ. За най-приятна длѣжностъ смѣтамъ да Ви поздравя, задѣто имхте доблестта въ рѣчта си при отговора на тронното

слово да наречете нѣщата съ сѣщинскитѣ имѣ имена. Добрѣ сте схваќали, че ние като държава ще пропаднеме отъ корупцията, социализма, храненѣ отъ държавната трапеза, съюза на съюзитѣ, състоящ се сѣ отъ държавни чиновници, и развалата на нашитѣ основни и класни учители. Право сте забѣлѣжили, че хората сѣ рекли „амант“ отъ нашитѣ учители. Азъ като дългогодишенъ, па и сега учителъ въ Дупница имамъ възможностъ да се движа въ учителството . . .“

Прѣседателствующъ М. Маджаровъ: Гледамъ, че писмото е много дълго и ще отиде много врѣме, ако го четете докрай. Петъ минути се изминаха и съгласно правилника азъ не мога да Ви остава да продължавате по-нататѣкъ.

Н. Константиновъ: Тѣ не сѣ много, още двѣ три писма има и ще свърша.

Министъръ Т. Теодоровъ: Това писмо е достатъчно.

Прѣседателствующъ М. Маджаровъ: Моля, свършете, г. Константиновъ.

Н. Константиновъ: Г. г. народни прѣдставители! Ако се съгласите да ви кажа поне адреситѣ и отъ кѣдѣ сѣ получени писмата.

Министъръ Т. Теодоровъ: Кажете само адреситѣ.

Прѣседателствующъ М. Маджаровъ: Г. г. народни прѣдставители! Считамъ рѣчта на г. Константинова за свършена и го моля да напусне трибуната.

Н. Константиновъ: Моля Ви се, г. прѣседателю, азъ искамъ още двѣ минути да говоря.

Прѣседателствующъ М. Маджаровъ: Не влизайте въ прѣрѣкания съ прѣседателството.

Н. Константиновъ: Нѣма да чета всички писма. — Сжщо така получихъ отъ Бургазъ такива културни писма, отъ Кюжа — одобрителна, . . .

Нѣкои отъ прѣдставителитѣ: Достатъчно е, чухме вече.

Н. Константиновъ: . . . но така сжщо получихъ и отъ Казаплѣкъ писма, които тоже описватъ такива работи, които явно доказватъ, че азъ съмъ ималъ пълно основание да повдигна този въпросъ и да искамъ разрѣшението му отъ публичното мнѣние. Ако азъ дѣйствително заслужавамъ укоритѣ на публичното мнѣние, ако азъ не заслужавамъ вашето внимание, азъ съмъ готовъ да прѣкъсена още сега.

Прѣседателствующъ М. Маджаровъ: Моля, прѣкъснете.

Н. Константиновъ: Но искамъ да обърна вашето внимание още на протеста на павликонското дружество, който е подписанъ отъ г. Баржмова за прѣдседателъ и г-жа Баржмова за секретарка. И тѣ говорятъ за нѣкакви фарисейски плачове и т. н., нѣща доста оскърбнителни. Азъ казахъ, че не ще се занимая съ тѣхнитѣ оскърбления, но искамъ да ви прочета контра-протеста отъ сжщитѣ мѣста. Независимо отъ това имамъ други писма, напр., отъ нѣколцина хора отъ с. Изворъ, Харманлийско. Тамъ изброяватъ маса такива безправствени дѣла.

Прѣседателствующъ М. Маджаровъ: Моля, свършете.

Н. Константиновъ: Прочее, г. г. народни прѣдставители, азъ ще остана съ убѣждението, че съмъ изпълнилъ добросъвѣстно дълга си като народенъ прѣдставителъ, било по отношение на Министерството на народното просвѣщение, било по отношение на другитѣ министерства, когато се касае работата да порица неджитѣ, защото азъ считамъ, че ние не се събираме тукъ да плетемъ вѣнцехваления единъ на другъ, а се събираме да видимъ какви неджии сѣществуватъ въ нашето управленіе, въ нашата държава и какво е нужно да се поправи и отъ кѣдѣ то трѣбва да се почне. И азъ мисля, че въ този случай чистосъвѣстно, добросъвѣстно, най-откровенно, безъ да се увличамъ кой знае отъ какви лицепрития, изпълнихъ този си дългъ докрай, макаръ че не бѣхъ оставенъ да доизчета и да доизкажа още мислитѣ си и сжжденията си по този въпросъ, който бѣше засегнатъ тѣй болно отъ страна на учителското тѣло. Повтарямъ, не съмъ искалъ да хвърлямъ обида върху цѣлото учителство. Това можеше да се говори само отъ хора, които искатъ да прѣбначатъ моята мисль. Но азъ казвамъ и повтарямъ пакъ, че сжществува този недѣгъ и ако не се намрѣатъ хора, които да го кажатъ и ако не сѣ го казали досега народнитѣ прѣдставители въ Народното събрание, затова трѣбва само да съжаляваме, че о врѣме не сѣ се взели мѣрки, за да се прѣдотврати това зло. Съ надежда, че вие нѣма да ме запишете въ календѣра въ числото на светинитѣ, че ще ме оставите такъвъ, какъвто съмъ си, простъ бѣгаринъ да си живѣя и доживѣя, но ще вземете подъ внимание думитѣ казани отъ мене, които, вървамъ, всинца сподѣляте въ душата си и всинца имате присърце, съ надежда, че вие ще вземете мѣрки, както по отношение на учителството, така и по отношение на управленіето на страната съ свѣрхсмѣтни кредити, така и по отношение на чиновничеството, така и по отношение на корупцията, която се развѣжда въ нашата страна, и ще направите нѣщо добро за България, съ тази надежда, казвамъ, азъ слизамъ отъ трибуната и благодаря за вашето внимание. (Ръкоплѣскане отъ болшинството)

Прѣседателствующъ М. Маджаровъ: Г. г. народни прѣдставители! Ако дамъ думата на слѣдующия ораторъ, споредъ правилника, прѣдварително ще трѣбва да се продължи засѣданието. Затуй прѣдлагамъ да продължимъ дебатитѣ въ слѣдующето засѣдание.

Прѣди да вдигна засѣданието ще ви съобща, че е постигнала една интерпелация до г. министра на народното просвѣщение отъ кюстендилския народенъ прѣдставителъ г. Константинъ Ленковъ, съ която пита: (Чете)

„Извѣстно ли му е, че отъ 10—12 години насамъ държавата, респективно Министерството на просвѣщеніето е турнало рѣка на една овощна градина на пространство повече отъ 100 докара, собствена на Кюстендилската градска община, и че върху частъ отъ нея е почната постройката на едно грамадно здание, подъ название „интернатъ“, а другата частъ служи за ферма на Кюстендилското педагогическо училище, и че отъ това построяване може да се прѣдизвика процесъ, и може да докара голѣми разходи на държавата?“

Това запитване, както другитѣ запитвания, ще се съобща на г. министра на просвѣщеніето и ще се турн на дневенъ редъ.

Постигнало е друго запитване отъ бѣлоградчикъ народенъ прѣдставителъ г. Киро Пановъ, отправено къмъ г. министра на общественитѣ сгради, въ което разправя, че шосето Бѣлоградчикъ—Ахчаръ било съвършено развалено и отъ 1885 г. насамъ не е поправяно, и пита г. министра, не мисли ли да вземе мѣрки да се турн редъ въ това шосе,

Съобщавамъ на г. г. народнитѣ прѣдставители, че е постъпило едно прѣдложение, подписано отъ нужното число народни прѣдставители, съгласно конституцията, което има законодателенъ характеръ и е съставено само отъ единъ членъ: (Чете)

„Дава се амнистия на всички привлѣчени подъ сждъ и на всички осждени отъ 1904 г. до 15 октомврий 1911 г. за прѣстѣпления отъ общъ характеръ, извършени чрезъ печатни произведения: вѣстници, списания, брошури, позиви и други подобни, като се опрощаватъ и наложенитѣ тѣмъ глоби и сждебни

разноски, ако досега не сж събрани“. Това прѣдложение, г-да, ще се напечата, както прѣдписва правилникътъ и тогава ще се постави на дневенъ редъ за разглеждане, както става съ другитѣ прѣдложения.

Прѣди да затворя засѣданието, ще ви съобщя, че слѣдующето засѣдание ще стане въ срѣда съ слѣщия дневенъ редъ.

Вдигамъ засѣданието.

(Вдигнато въ 6 ч. 45 м. вечерята)

Прѣдседателъ: Д-ръ С. Даневъ.

Подпрѣдседателъ: М. Маджаровъ.

Секретари: { Д-ръ Н. Радевъ.
 { Д-ръ К. Провадалиевъ.

Началникъ на Стенографското бюро: Т. Гълъбовъ.